

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

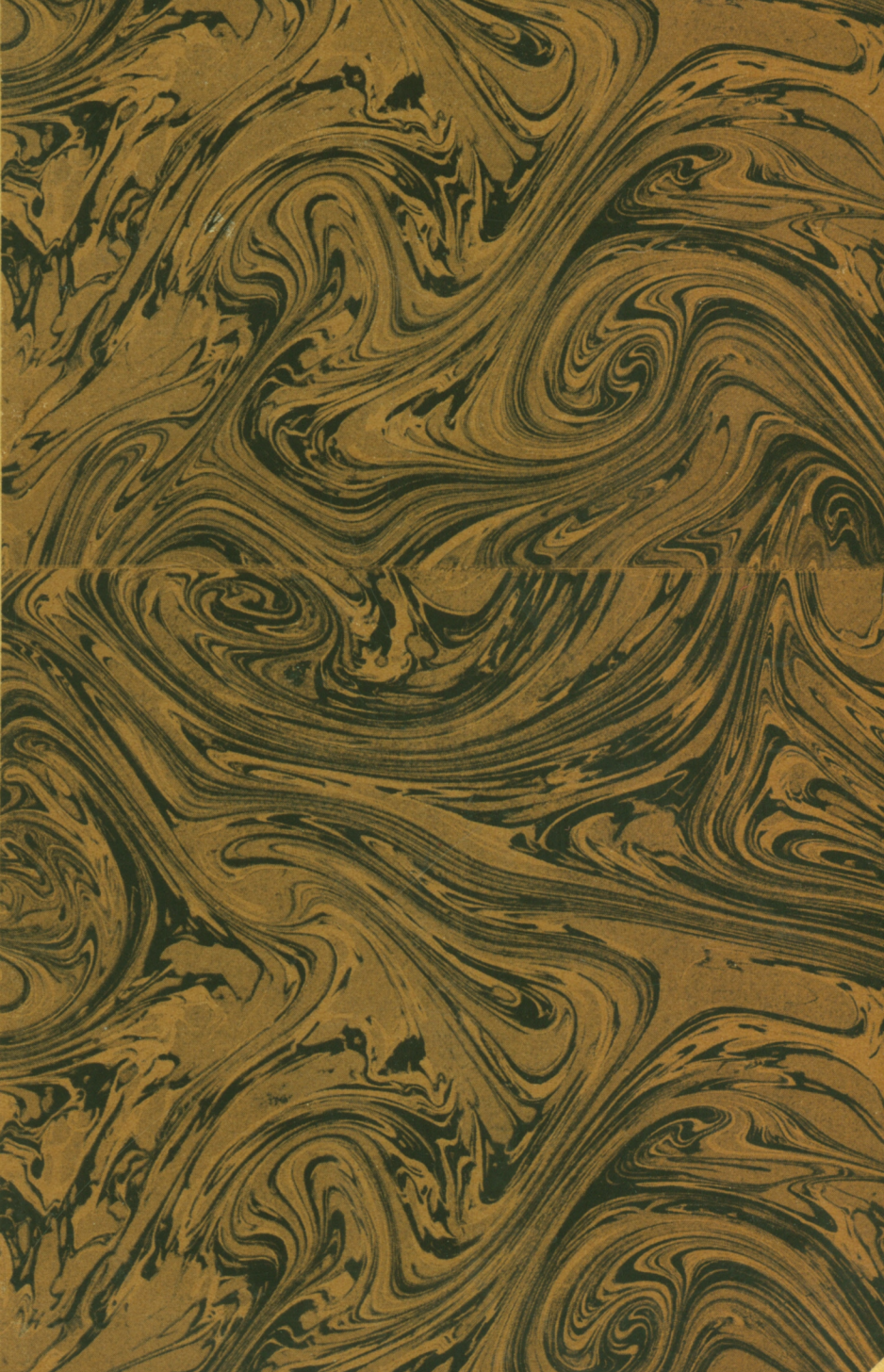
Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

FRA HOLCK TIL KRAK

*VEJVISEREN
OG DENS UDGIVERE GENNEM
175 AAR*

AF
CARL C. CHRISTENSEN

KRAKS LEGAT KØBENHAVN

MCMXLIII

FORORD

Da Bestyrelsen for Kraks Legat anmodede mig om at skrive Vejviserens Historie gennem 175 Aar, var det med den største Glæde og Interesse, jeg paatog mig at udarbejde dette Afsnit af Københavns Historie fra *Agent Hans Holcks* Udsendelse af den første Aargang af Vejviseren i 1770 og til Udsendelsen af den 175. Aargang i 1944.

Det var mig saa meget mere kærkomment at udarbejde dette Skrift, som jeg i sin Tid selv har været knyttet til Vejviseren og har kendt Dr. Ove Krak personlig indtil hans Død.

Til Udarbejdelsen er bl. a. benyttet de to udmærkede Skrifter: T. Krak »Vejviserens Vej 1770—1902. En Undersøgelse« og Hjalmar Gammelgaard »Vejviseren gennem halvandet Hundrede Aar«.

Ligeledes er benyttet et haandskrevet Mindeskrift om Ove Krak, som dennes Studenterkammerat og Ven gennem Livet Dr. Chr. Quortrup tilsendte Bestyrelsen for Kraks Legat, da Ove Krak vilde være fyldt 75 Aar.

Endvidere har jeg haft Lejlighed til at gøre mig bekendt med Direktør C. Brosteds Optegnelser, som denne velvilligst har stillet til min Disposition.

København i November 1943.

Carl C. Christensen.

INDHOLD

Forord	7
Førend Vejviseren kom i 1770.....	11
Københavns første Vejviser og Hans Holck.....	20
Proft og Thiesen	38
T. Krak	48
Ove Krak	68
Interessentskabet »Kraks Vejviser« Ove Krak og C. Brosted	88
Kraks Legat.....	95
Noter og Kildehenvisninger	101

FØREND VEJVISEREN KOM I 1770

Det var Onsdagen den 10. Januar 1770, at *Agent Hans Holcks* allerførste Aargang af *Kjøbenhavns politiske Veyviser* udkom, det Værk, der i Aarenes Løb er blevet en saa nyttig og uundværlig Haandbog, og naar *Kraks Legat* nu udsender *Kraks Vejviser for 1944*, er denne den 175. Aargang af den af Hans Holck grundlagde *Vejviser*.

Da *Vejviseren* udkom i 1770, var »en *Vejviser*« noget fuldstændig nyt og ukendt for Københavnerne, og de var overrasket over, at de for 1 Marks Penge kunde købe en lille Bog, i hvilken der ikke alene fandtes »*Anviisning til de flestes Boepæle*«, men endogsaa mange forskellige »*nyttige Efterretninger*« og Oplysninger om Sager, der havde Interesse for de fleste.

Inden Aaret 1770 var det nemlig meget vanskeligt for en Fremmed, til Tider tillige for en Københavner, at finde ud af, hvor i Byen den Mand eller Familie boede, som vedkommende i en eller anden Anledning havde Ærinde til. Der var i saa Fald ikke andet at gøre end at spørge sig for paa forskellige Steder, indtil det endelig lykkedes at støde paa nogen, som kunde give den fornødne Oplysning.

Men desværre var som oftest det Svar, den Spørgende fik, saa indviklet, at det for den i de københavnske Gader

ukyndige var meget vanskeligt at finde ud af Svaret, thi man maa vel erindre, at inden 1771 havde de københavnske Ejendomme ikke de respektive Husnumre paamaalede over Porte og Gadedøre.

Ligesaa vanskeligt var det at finde ud af de Adresser, som de Handlende annoncerede med i de »*Kongelige allene privilegerede Kiøbenhavns Adresse-Contoirs Efterretninger*« eller »*Adresseavisen*«, som Navnet var i daglig Tale.

Som Regel fik man opgivet Gadens Navn og Ejendommens Særnavn, saafremt den da havde et saadant, og Særnavnene kunde ofte være mærkelige, idet man bl. a. havde følgende: *Den lille grønne Træsko, Den forgyldte Høvl, Pætræet, Meerwiben* (af tysk Meerweibchen = Havfrue), *Vildmanden, Trocken, Oksehovedet* o. s. v.

Hvor indviklede og besværlige »*Adresseavisens*« Annoncer kunde være, ses af følgende Prøver: I Nr. 69 den 13. Juli 1763 Sp. 10 opgives en Adresse at være »i Borregaden skraaes for Reyse-Bageren«, hvor man altsaa først maatte finde ud af, hvor i Borgergade Rejsebageren boede.

En anden Adresse var værre; den findes i Nr. 11 for 1763 og lyder paa: »i den røde Arm i store Grønnegade nest op til Urtekræmmer Grimstrup, hvor Meelmanden boer i Kjælderen«. Det kan jo ikke nægtes, at denne Adresseopgivelse var noget langstrakt, men der var dog andre, der var kortere, selv om de ikke var mere oplysende, f. Eks. i Nr. 69 den 13. Juli 1763 Sp. 11: »Hos Jøden Wessely boende i Pilestrædet i det brændende Hierte«.

Det er ubegribeligt, at ingen hidtil var faldet paa at foreslaa, at Ejendommenes Matrikelnummer skulde paamaales Husene, thi hver Ejendom havde og har endnu den Dag i Dag sit særskilte Matrikelnummer i det paagældende By-

kvarter. Den, der først fremkom med et saadant Forslag, var *Agent Hans Holck*, som fremsatte det i sin Vejviser for 1770, og det resulterede i, at det ved kongelig Resolution og Raadstueplakat af 8. Maj 1771 paabødes, at Husene skulde nummereres ved paamalede Tal.

Forinden *Hans Holck* udsendte sin allerførste Vejviser, havde der 22 Aar tidligere, i 1748, været gjort Tilløb til at skrive en Vejviser over København, men den blev aldrig ført ud i Livet, selv om en Del af Forarbejderne dertil blev gjort; disse findes nu bevaret i Rigsarkivet.¹

Den Mand, der havde paataget sig at lave en Vejviser over København, var en teologisk Kandidat ved Navn *Hans Barhow*, og dette Arbejde paabegyndte han paa den Maade, at han i nogle af Byens Kvarterer vandrede Gade op og Gade ned, medens han noterede op, forøvrigt meget mangelfuldt, hvem der boede i de paagældende Ejendomme og samtidig gav en Karakteristik af enkelte af Beboerne. Denne Karakteristik var som oftest af en saadan Natur, at den absolut ikke var efterfølgelsesværdig, thi den skandaliserede de paagældende temmelig stærkt.

De af *Hans Barhow* foretagne Vandringer i de københavnske Gader bestaar af et Foliolæg paa 42 Sider, hvoraf dog nogle er ubeskrevne, medens de andre er meget utydeligt og gnidret skrevet.²

Nogle Prøver af denne Vejviser vil give et Begreb om, hvordan *Hans Barhow* i 1748 har tænkt sig at udarbejde en saadan, men hvis den da var udkommet i Boghandelen, vilde den efter al Sandsynlighed have resulteret i et Masse-sagsanlæg fra de skildrede Personer.

Om en Ejendom i Store Kirkestræde skriver han saaledes:

»Et ordinair Spisehuus. Manden heder Hans Peder-
sen. Konen er en Satan, de holt lenge Spiisehuus.«

I Store Færgestræde.³:

»Heeman. Har Rasmus til Kone, som holder ham
i Ave.«

I Lille Kongensgade:

»smuck Pige. Vricker naar [hun] gaar.«

I Højbrostrædet:

»Riches Encke, Isenkræmmerske. Har en Datter
med stort Ansigt og Flab.«

I Vingaardsstrædet:

»Fedderson, Urtekræmmer, er 50 Aar. Har sin Sø-
sterdatter hos sig. Hun kiøn Pige, passabel, skal have
Anders.«

I Laksegade:

»En Stolemager Pipgras. Fattig, har mange Børn.
Hans Døtre er Gref Ranzows Maitresser. Han spad-
serer med dem.«

I Ulkegaden⁴:

»En Meelmand, som har en Datter, gaar med kryllet
Nacke.«

I Fortunstræde:

»Giesler. Har en uægte Datter, som holder Galant.«

Fra et Hus paa Hallands Aas⁵ berettes meget indgaa-
ende om en derboende Mands Vaner:

»Meier, en gammel Mand. Chinafar. Har Penge. Om
Morgenen drikker sin Caffé. Saa rider ud, saa spi-
ser, saa sover, saa Caffé, saa rider, saa Caffé og
Thee. Boer under til Hallandsaas. Hans Sovekam-
mer til Lille Kongensgade.«

Hans Barhows Vejviser blev, som foran bemærket, aldrig til noget, og den er nu nærmest et Eksempel paa, hvorledes en Vejviser ikke skulde være.

Var det besværligt for Fremmede at finde, hvor i Staden nærmere betegnede Beboere havde deres Logis, var det paa den anden Side ikke besværligt for Myndighederne at finde, hvor i Byen de Skatte- og Afgiftspligtige boede, og det var gennem Rodemestrene, denne Kundskab blev skaffet tilveje ved de aarlige saakaldte Indkvarterings- og Skattemandtalslister. De var imidlertid affattede over hvert af Byens 12 Kvarterer med Angivelse af de paagældende Ejendommers Matrikelnumre og i hvilke Gader disse laa. For Myndighederne var disse en Art »Vejvisere«, men ikke for andre Mennesker. En hel Række af disse Skattemandtall findes nu opbevaret i Københavns Stadsarkiv; det ældste af disse er fra Begyndelsen af det 18. Aarhundrede.

Det samme er Tilfældet med Københavns Regnskaber over Statsskatter o. l., som er beroende i Rigsarkivet, og af hvilke man adskillige Hundreder af Aar tilbage kan erfare Borgernes Navne, hvor de boede samt hvor stor Familien var og Folkeholdet.

Den 23. September 1762 paalagdes den saakaldte Ekstraskat til Afbetaling og Forrentning af Statsgælden, hvilken Skat skulde udredes med 8 Skilling om Maaneden for enhver Person, Mænd saavel som Kvinder, der var over 12 Aar.

For Københavns Vedkommende blev der i denne Anledning udsendt trykte Folketællingsskemaer til enhver Ejendom i hvert af Byens 12 Kvarterer, og disse Lister skulde da udfyldes med alle Beboernes Navne, Alder, Erhverv, om gift eller ugift m. m. Denne Indbyggeroptegnelse

er at betragte som en Slags Vejviser for Aaret 1762, skønt den aldrig nogensinde er udgivet; Listerne opbevares nu i Rigsarkivet.

Fra to tidligere Tidspunkter findes bevaret to forskellige »Vejvisere«, af hvilke den ene indeholder Mandtal over Københavns Borgere i 1659, altsaa under Stormen paa København, med Angivelse af i hvilke Gader de paagældende boede.⁶

Den anden »Vejviser« er et Mandtal over Byens Borgere i 1728, og det blev optaget umiddelbart efter den store Bybrand samme Aar, ved hvilken næsten hele den gamle Del af Byen blev lagt i Aske. Da de Brandlidte havde faaet midlertidigt Husly i alle Byens Kvarterer, var det af Vigtighed for Myndighederne at faa Rede paa, hvor hver enkelt boede, og Mandtallet blev derfor inddelt i 2 Afsnit. Det første omfatter udelukkende de afbrændte Gaarde og Huse med Angivelse af Ejernes og Prioritetshavernes Navne, medens det andet Afsnit er selve Mandtallet over i hvilken Gade og i hvilket Matr. Nr. Indbyggerne boer eller opholder sig.⁷

Inden den første københavnske Vejviser fremkom i 1770, har der i det øvrige Europa selvfølgelig været større og mindre Forgængere for denne.

Saa langt tilbage som i 1640 blev der i London udgivet en Fortegnelse over de vigtigste af Byens Indbyggere, hvilken Fortegnelse var samlet af dens Aldermen, men hvor hver enkelts Bopæl kun var angivet ved hvert Bydistrikts Navn. En Menneskealder senere, i 1677, udkom i London den Vejviser, som maa kunne regnes at være Europas allerførste Vejviser. Den udgaves af Samuel Lee som »A Collection of the Names of Merchants Living in and about the

City of London«, og denne Bog, der kun var paa 128 Sider, giver ca. 1750 Navne i alfabetisk Orden med Angivelse af Adresserne, dog uden Oplysning om Vedkommendes Stilling.

Antagelig har der i Datiden ikke været nogen Trang til en Vejviser, thi Bogen udkom ikke senere; først et halvt Aarhundrede derefter fik den en Efterfølger i »Kents Directory«, som fra 1738 indtil 1827 udgik aarlig.

Der kan dog her gøres opmærksom paa, at samtidig med »Kents Directory« var der en anden Vejviser over London: »A Complete Guide to all persons, who have any trade or concern with the city of London and parts adjacent; containing: The Names of all the Streets, Squares, Lanes etc.; The Names and Situation of the Churches, Chapels, Meetinghouses, Companies Halls etc.; An Account of All the Stage-Coaches, Carriers etc.; The Rates of Watermen, Hackney Coachmen, Chairmen etc.; The Names and Places of Abode of the most Eminent Merchants and Traders in and about London; Usefull Tables, which shew the Value of any Quantity of Goods, from One Farthing to Twentyseven Shillings.« Denne Vejvisers 2. Udgave udkom i 1740 og 9. Udgave i 1763.⁸

Da London dengang ikke havde Numre malede uden paa Husene, blev i denne Vejviser kun angivet Gadernes Navne efter Personernes, saaledes:

Allen Thomas, Turkey merchant, broad street
buildings.

Bailis Sir Robert, alderman, and commisioner of the
customs, watling street.

Coltman, and son, near the old swan, thames street.
Isaac Henry, Broker, Fenchurch buildings.

Rous Sir William, alderman and East India director,
college hill.

Selve dette Navneregister omfatter udelukkende Købmænd, Handlende, Mæglere etc., hvorimod Privatpersoner ikke findes optaget.

Den kendte engelske »Kelly's Directory«, »Post Office London Directory«, er yngre end »Kraks Vejviser«, idet den første Udgave af London Vejviseren udsendtes Aar 1800.

Ligesom i London blev de første Vejvisere i Paris kun Forsøg, nemlig Nicolas de Blegnys (alias Abraham du Pradels) to »Livres commodes« fra 1691 og 92, af hvilke den første endog blev forbudt som Indgreb i Privatlivets Fred.

Først fra 1796 har Paris haft en aarlig udkommende Vejviser (nu Didot-Bottin).

En medvirkende Aarsag til, at Vejvisere forholdsvis sent begyndte at trænge igennem i de mere betydelige Byer, var den, at de forskellige Handels- og Haandværksfag samlede sig, hvert efter sin Haandtering, i bestemte Gader, hvor Befolkningen da paa Forhaand vidste, i hvilke Gader man skulde henvende sig.

I København var dette endog Tilfældet langt op i det 19. Aarhundrede, thi da holdt Børstenbinderne hovedsagelig til i Antonistræde, Hosekræmmerne i Store Grønnegade og Skomagerne i Christen Bernikovstræde. Dette Faktum omtales forøvrigt i en for over 100 Aar siden udkommet satirisk-komisk Vejviser,⁹ i hvilken det hedder om Store Grønnegade:

»Om man var saa nøgen som Adam og Eva før Syndefaldet, kan man dog i store Grønnegade hos de der boende Hosekræmmere blive billigt paaklædt fra Top til Taa, med Undtagelse af Støvler.«

Og om Christen Bernikovstrædet:

»hvor i en Mængde Skomagere bo.«

I den første Halvdel af det 18. Aarhundrede er der i forskellige Byer Tilløb til, hvad man nu benævner »Adressebøger«, og disse fremkom i Wien, Berlin, Stockholm og Frankfurt a. M. Som oftest var »Adressebøgerne« at betragte som et Appendiks til en Statskalender eller Almanak, hvor der da blev givet en kortere eller længere Liste over Byens Købmænd.¹⁰

De egentlige Vejvisere saa dog ikke Dagens Lys førend omkring 1770-Tallet, og ved dette Tidspunkt er det, at følgende Byer bringer Vejvisere: Liverpool, Marseille, le Havre, Dublin, Edinburgh og København.

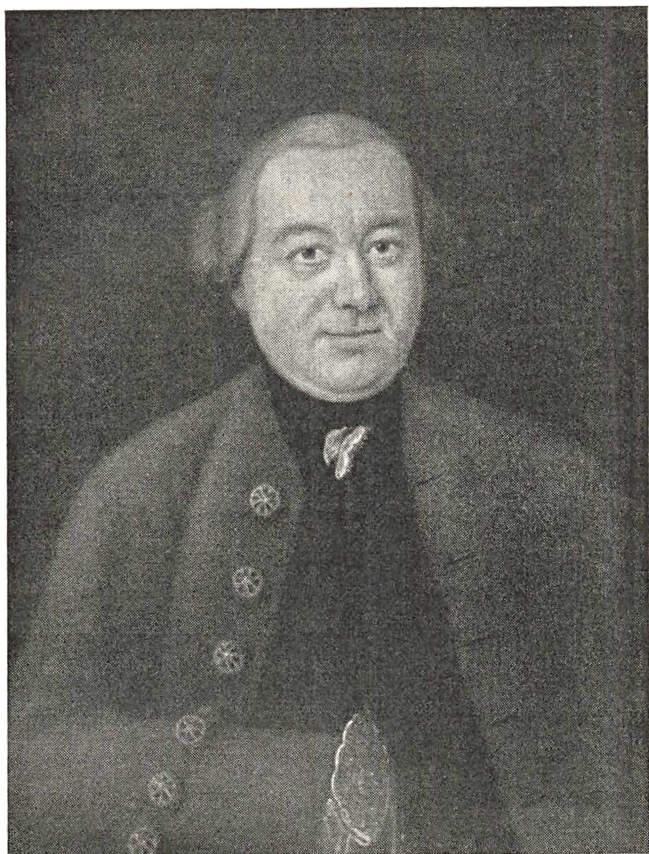
KØBENHAVNS FØRSTE VEJVISER OG HANS HOLCK

Den Mand, der i 1770 skabte Københavns og dermed Danmarks første Vejviser, den, der endnu den Dag i Dag eksisterer som *Kraks Vejviser*, og hvis 175. Aargang er den for Aaret 1944, var Fynboen Agent *Hans Holck*.

Denne initiativrige, praktiske, geniale og forudseende Mand var født i Nyborg den 12. Marts 1726 i ringe Kaar som Søn af Købmand Peter Nielsen Dyrhauge og Hustru Margrethe Bolt.

Efter Konfirmationen kom han i Handelslære i Slagelse, skønt hans inderligste Ønske havde været at komme i Nyborg Latinskole for at studere til Præst, men desværre tillod de knappe Kaar i Hjemmet ikke, at dette Ønske kunde realiseres. Det er ogsaa et stort Spørgsmaal, om Hans Holck havde egnet sig til at være Præst, selv om han hele sit Liv igennem var paavirket af Pietismen og yndede at citere Bibelen.

Hans Evner gik unægtelig i en hel anden Retning, thi han viste gennem sin Livsbane, at han var den fødte Handels- og Forretningsmand, der ikke veg tilbage for at sætte alt ind paa at faa gennemført, hvad der var undfanget i hans spekulative Hjerne. Impulsiv var han, fuld af Idéer, stadig

Agent Hans Holck
1726–1783

sysselsættende sig med Projekter af forskellig Art, uden dog at blive en Projektmager, hvis Projekter aldrig kom frem for Dagens Lys. Saaledes var Hans Holck ikke, thi mange af de Virksomheder, som han var Ophavsmanden til og Grundlæggeren af, har holdt sig langt ind i det 19. Aarhundrede. Og et af hans Foretagender er endda i fuld Vigeur i det 20. Aarhundrede, skønt det er grundlagt i det

18. Aarhundrede: Kraks Vejviser, der i lige Linie skriver sig fra Hans Holcks »Kjøbenhavns politiske Veyviser for 1770, Første Aargang.«

Fra Slagelse kom Hans Holck til en Købmand i Flensborg, og her i den sønderjyske Handelsby var det, at han stiftede Bekendtskab med den saakaldte Pietisme, den overdrevne Fromhed, som han i høj Grad følte sig tiltrukket af, og hvis Møder han hyppigt overværede.

Om hans Ophold i Flensborg kan ellers intet berettes; muligvis har han længtes efter større Forhold, thi i 1750 sejlede han med en Flensborgskipper til København, hvor han steg i Land ved Gammelstrand overfor det nye, prægtige Christiansborg Slot, hvor Kongen, Frederik den Femte residerede.

Hvad han har taget sig til den første Tid, efter at han er steget i Land, ved man ikke; maaske har han faaet Logis i et af de Herbergshuse, »Numrene« kaldet, der laa i Størrestræde¹¹ overfor Holmens Kirke, muligvis i det berømte »Nummer 4«, hvor Jesper Oldfux traf Skipper Adrian,¹² thi Holck er næppe taget ind hos Gæstgiver Giesler i »Den gyldne Fortun« paa Hjørnet af Ved Stranden og Fortunstræde; her har der nok været for dyrt for den flensborgske Krambodkarl.

End ikke Holcks allerførste Biograf, Forfatteren *Niels Prah*,¹³ giver Oplysning om hans første Færden i Hovedstaden; udelukket er det dog ikke, at han har søgt og faaet en eller anden Plads i Byen, skønt hans Hu stod til at ofre sig helt for Studeringerne for, som Niels Prah udtaler i Biografien, »engang at blive Lærer i Kirken«. Takket være Sognepræsten ved Nikolaj Kirke, Nikolai Brorson, der fraadede ham dette, besluttede Hans Holck sig da til ude-

lukkende at blive Forretningsmand, hvilket han blev med Liv og Sjæl.

Den 11. Juni 1755 fik han Borgerskab paa at handle med ostindiske og kinesiske Varer, og som »Thehandler Hans Holck« slog han sig ned i Store Grønnegade Matr. Nr. 222 Litra C (det senere Gade Nr. 3) paa Hjørnet af Didrik Badskærs Gang, men Detaljhandelen med at sælge Silketøj i Alenvis, Porcelæn i Stykkevis og The i Fjerdingvis var absolut ikke noget for en energisk Mand som Holck; han søgte de større Vidder, og dem fandt han.

Han indgik Kompagniskab med den københavnske Købmand *Johan Andersen* den 29. Marts 1759 under Navnet Andersen & Holck med Forretningslokale i Store Grønnegade Nr. 222, og de to Kompagnoner afkøbte da afdøde Kammerjunker og kongelig Køgemester von der Ostens Arvingers Privilegium paa »at forfærdige, sælge og udleje Portechaiser samt til at oprette et Adressekontor og lade dets Meddelelser kundgøre paa trykte Plakater.« Dette Privilegium var tildelt von der Osten den 6. Marts 1706, og Adressekontoret var blevet aabnet den 18. Marts; dette var i Virksomhed i 5 Aar, men da indtraf den store Pest-epidemi i 1711, og Kontoret saa sig da nødsaget til at lukke. Vel aabnedes det senere i kortere Tider baade 1726 og 1749, men noget fast Foretagende var det ikke blevet.

Da er det, Hans Holck faar den Idé, at der maatte kunne udrettes noget med det Privilegium, som hidtil havde vist sig at være alt andet end straalende, men som i de rette Hænder vilde kunne blive til et varigt Foretagende, og med Bistand af sin Kompagnon *Johan Andersen* affandt han sig med von der Ostens Arvinger, saaledes at det kongelige Privilegium overgik til ham i 1759, hvilket han meddelte i

en udsendt Plakat, dateret 11. April 1759, ligesom han bemærkede, at Adresse-Contoiret »holdes hos Andersen & Holck udi store Grønnegade«.

I den Plan, der blev udsendt om Kontoret, skrev Holck bl. a., at »saa snart et vist Tal har ladet sig paa Adresse-Contoiret antegne for aarlig at holde de fra samme Contoir udgaaende Efterretninger og Avertissements, vil man hver Uge lade trykke og uddele et Ark«.

Det 1ste Nummer, der udgik fra Kontoret, var haandskrevet og dateret den 21. April 1759, men allerede 14 Dage derefter, Fredag den 4. Maj, udkom som trykt Nr. 1 af »Kongelig allene privilegerede Kiøbenhavns Adresse-Contoirs Efterretninger«, der paa Forsiden angaves at være trykket »hos Ludolph Henrich Lillies Enke, boende i store Fiol-Stræde i den forgyldte Ox«.¹⁴

Adressekontoret viste sig under Hans Holcks Ledelse at være et udmærket Foretagende, som slog godt an hos Publikum, og det synes, som om det nu saa udbredte Kontrabogs-System ved Køb af Varer allerede har været benyttet af Hans Holck. Dette fremgaar nemlig af et Avertissement i »Adresseavisen« den 28. Marts og 7. April 1760, hvor der meddeles, at »det veritable Kildevand, som bliver ført fra Roskilde paa Boutellier baade Vinter og Sommer« kan faas ved at man »subskriberer der paa hos Holck & Andersen i Adresse-Contoiret for 1 Skilling Potten ved Kontrabog og betale hvert $\frac{1}{2}$ Aar«.

Kildevandet skulde man dog ikke hente hos Holck, thi hans Borgerskab hjemlede ham ikke Ret til Udsalg af flydende Varer, selv om disse var af en saa uskyldig Natur som Kildevand; dette skulde afhentes i »Nr. 4 ved Holmens Kirke«.

Hans Holck gjorde »Adresseavisen« til et læseværdigt Blad; han forstod tilfulde, at hans Blad fremfor alt maatte indeholde Stof, som Publikum havde Interesse af at stifte Bekendtskab med. Foruden Avertissementerne bragte han et stort, belærende, moraliserende og underholdende Stof; endvidere de af Magistraten fastsatte Torvepriser, Københavns Vekselkurs, Rejselister, Prædikantlister, Ægteviede, Fødte og Døde, Fæstningsportenes Lukke- og Aabningstider, Embedsbesættelser m. m. Nutidens Aviser bringer de selvsamme Efterretninger, men det var Hans Holck, der var den første, som indførte en saadan samlet Oversigt i Pressen, han var Foregangsmanden i dansk Journalistik, thi han havde den fødte Journalists Forudseenhed.

Selvfølgelig kunde han af og til komme lidt galt afsted med sine Meddelelser i Bladet, thi dengang var man langt mere ømfindtlig overfor Privatlivets Fred end senere hen.

Holck meddelte saaledes engang om en usædvanlig og mærkelig Handel, hvor en Mand agtede at sælge en gammel Hest efter Vægt og i den Anledning lod den veje paa Vejerboden. For at have bragt denne uskyldige Meddelelse maatte Holck betale 2 Rdlr. i Mulkt.

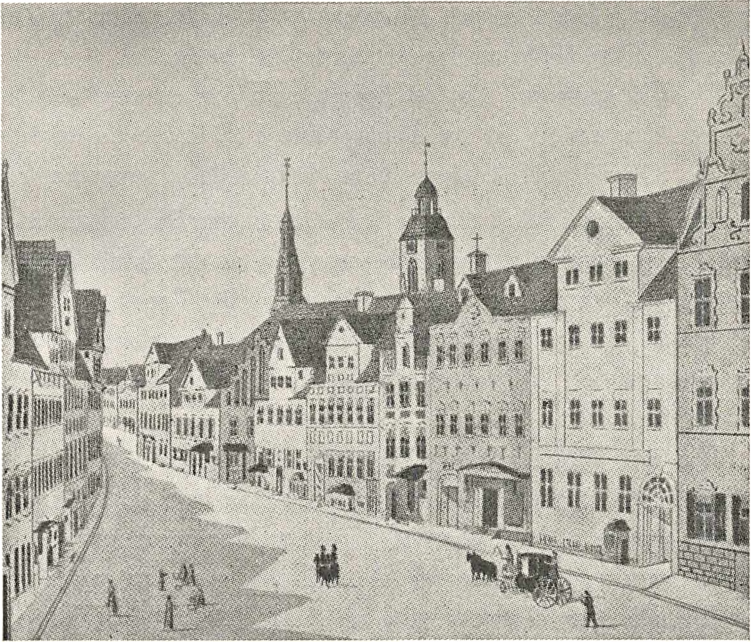
Ligesaa uheldigt gik det ham, da der i hans Avis havde staaet en Notits om, at et Lem i Vartov var nedkommet med Tvillinger. Det var jo ganske utilbørligt at udslynge en saadan Beskyldning mod de brave Vartovskoner, at de skulde have faaet Børn, oven i Købet Tvillinger; tilmed var jo Meddelelsen slet ikke sand. Den Slags maatte man virkelig ikke bringe til Torvs, thi det var »stridende mod gode Sæder eller Publikum til Forargelse«, og i den Anledning bestemte en kongelig Resolution, at Bladet skulde sættes under Censur af Københavns Magistrat.

Og Holck tog sig dette ad notam, saa at der ikke om ham blev sagt, som det adskillige Aar senere hed om Redaktøren af det da saa frygtede Blad »Politivennen«:

I København saa net
han passer Fortogsret,
og tidt i Bladet klager,
paa Rendestenens Bræt.
Han ser paa Brød, paa Smør,
han modig nævne tør
den Takst, som hver en Bager
og Kromand følge bør.¹⁵

Holcks Foretagende var gaaet saa godt, at han og Johan Andersen i 1760 købte en af Byens stateligste Gaarde, Hof- og Elefantapotekets Gaard paa Købmagergade Matr. Nr. 99 (nuv. Nr. 11), og herhen flyttedes Adressekontoret samt Købmandshandelen fra Grønnegade. Baade Hans Holck og Johan Andersen tog selv Ophold der med deres Familier¹⁶ og, som det fremgaar af Folkeoptællingen i 1762,¹⁷ deres »fælles Tjenestefolk«; det synes altsaa, at de to Familier maa have ført Fælleshusholdning. Her paa Købmagergade indrettede Holck et Magasin for de norske Glasværker, som han havde overtaget, og som udfordrede stor Plads.

I 1763 den 8. Juli udnævntes han til kongelig Agent med Rang som Kancelliraader, og Aaret efter, den 23. December 1764, fik Holck og hans Kompagnon tinglyst Skøde paa den store Ejendom paa Stadens Hovedstrøg Amagertorv Matr. Nr. 4 (nuv. Nr. 8), hvilken Ejendoms Særnavn var »Den blaa Haand«.¹⁸ Det var med velberaad Hu, at Holck valgte netop denne Ejendom, thi dels stødte dens Bag-

Amagertorv paa Holcks Tid.
Yderst tilhøjre ses en Del af Nr. 6, derefter følger
Holcks Ejendom Nr. 8.

grund op til Købmagergadeejendommens Gaardsplads, dels var der paa Grunden et meget stort og rummeligt Pakhus.

Foruden det norske Glasmagasin havde han igangsat adskillige Foretagender: et Fiskeriselskab, et Auktionslokale, hvortil senere kom en Sygekasse og en Bepispningskasse.

Her i det store Ejendomskompleks, der strakte sig fra Amagertorv Nr. 8 til Købmagergade Nr. 11, fik Hans Holck ret Lejlighed til at udfolde sine store Evner til at sætte større og mindre Foretagender i Gang. Der brugtes jo dengang Portechaiser til at transportere Damer og Herrer fra et Sted til et andet, og disse Transportmidler havde de-

res Stade i Gaarden paa Amagertorv. I »Adresseavisen« for den 17. Maj 1768 læser man herom følgende:

De publique Porte-Chaiser, som forhen stode i Læderstrædet, er nu henflyttede i Adresse-Contoires Gaard paa Amager Torv, hvor Glas Magazine er.

Men Hans Holck tænkte ikke alene paa Portechaiserne, paa Glasmagasinet, paa Adresseavisen og alt, hvad der ellers kunde falde for; han havde en lønlig Tanke, der var begravet dybt i hans Bryst, hvor den laa og ulmede, ventende paa det Tidspunkt, da Gløden skulde slaa ud i lys Lue.

Det var Tanken om en Vejviser, en lille Bog, der kunde give Anvisning til de flestes Bopæle; det var det, der var hans »kæreste, hans stadige Tanke«. Men moden var den ikke endnu; dog hvorfor ikke prøve med at sende en Føler ud? Og Holck sendte en Forløber, et Forbud paa, hvad der vilde komme, men det blev rigtignok til to Forløbere. Den første kom i 1765 og hed »Kiøbenhavns Handels Speil, hvori sees de Kiøbenhavnske Herrer Grosserer, og tildeels Vexelerer samt Commissionairer, Boghandlere, Tømmerhandlere, Viinhandlere, Isenkræmmere, Hørkræmmere, Urtekræmmere etc.«

Det var udelukkende københavnske Forretningsmænd, Fabrikører o. l., der var optaget i Handels Spejlet; Adresser paa Privatpersoner fandtes ikke. Men derimod bragtes en Række nyttige Meddelelser for Publikum i Almindelighed: Brevtakster, Toldvæsenet, Børsordinancen, Mægler-taksterne, Taksterne for Skibe, der passerede gennem Broerne, samt Færgemandstaksterne for København og Helsingør m. m. Handels Spejlet var dog ikke trykt i København, men i Sorø hos Jonas Lindgren.

Aaret efter, i 1766, udkom »Dannemarks Handels Spejl«, der ligeledes var trykt i Sorø og er at betragte som 2. Aargang, idet den foruden København tillige omfattede alle danske Købstæder, og for hver af disse indeholdt en Liste over Købmændene samt Oplysninger om Byens Beliggenhed, Handel m. m. Denne 2. Aargang var tilegnet Greve Heinrich Carl Schimmelman, der omfattede Hans Holck (som forøvrigt den 9. December 1767 var blevet Grosserer) med største Interesse og indsaa hans praktiske Dygtighed, hvorfor han benyttede ham ved Indretningen af Lotterierne.

Tolv Aar efter »Dannemarks Handels Spejl« udgav Holck 1778 det populært indrettede »Provinzial-Lexicon over Danmark, indeholdende en geographisk og chorographisk Beskrivelse over Stifter, Amter, Herreder, Sogne, Stæder etc.«, der var ordnet alfabetisk, og som i en kort, knap Form bragte de nødvendigeste Oplysninger om de danske Byer m. m. For Datiden var dette Værk en meget nyttig og brugbar Haandbog, der var en Slags Forgænger for den 80 Aar senere af J. P. Trap udgivne Haandbog »Statistisk topografisk Beskrivelse af Danmark«.

Med Aaret 1770 er det, at Hans Holcks Hovedværk udsendes, det Værk, der siden da aarlig er udkommet, og hvis 175. Aargang er »*Kraks Vejviser*« for 1944.

☛ I »Adresse-Contoires Efterretninger« for Onsdag den 10. Januar 1770 læstes paa Side 7 følgende Avertissement, der gik over 2 Spalter:

Kjøbenhavns
politiske
Vejviser

for
1770

Denne lille Bog er den første i sit Slags; den er i Quoderno-Format, og beqvem at bære i Lommen, den kan og have i et Bind med samme Formats Kalender.

Der fortsættes derefter med en specificeret Angivelse af Indholdet, og Avertissementet ender med:

Bogen var bestemt til 6 Ark, og Prisen 1 Mark paa Tryk- og 24 Still. paa Postpapiir. Den er dog voxet til 8 $\frac{1}{2}$, men Prisen faaer derfor blive den samme. Den faaes paa Adresse-Contoiret.

Det var Københavns allerførste Vejviser, der den 10. Januar 1770 holdt sit Indtog i Hovedstaden, hvor den siden da er blevet en fast Institution, der aarlig vender tilbage i ny Udgave med de fornødne Rettelser og Tilføjelser, som det forløbne Aar har gjort nødvendig.

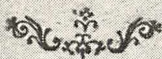
Dog kan det ikke mere siges, at Vejviseren er »beqvem at bære i Lommen«, thi alene det, at Holcks København, som kun strakte sig til Voldene, var en By paa ca. 80.000 Indbyggere, medens det nuværende København uden Omegnskommuner har over 800.000 Indbyggere, gør det til en Selvfølge, at Vejviserens Omfang med den 175. Aargang

Kjøbenhavn's
politiske
Vejviser
for
1770.

Første Aargang.

Udgiøet fra Adresse-Contoiret
og faaes der for 1 Mark.

Kjøbenhavn,
Trykt hos Paul Herman Hæckel.

Titelbladet af Københavns første Vejviser,
udgivet af Hans Holck 1770.
Original Størrelse.

baade kvalitativt og kvantitativt er blevet noget helt andet end Hans Holcks beskedent udseende lille Duodez-Vejviser.

Dennes Indhold var bl. a.: Adskillige Takster og adskillige nyttige Efterretninger, Forskellige Seværdigheder, Lauges Oldermænd, Kirkeværger, Mestre, Jordemødre, Bedemænd, »Publique Skolemæstere« og som sidste Afsnit »Anviisning til de flestes Boepæle«.

Hvad denne Afdeling angik, var denne i den første Vejviser den mindste, men efterhaanden voksede den sig større og større i de paafølgende Aargange.

Det var en fiks Idé hos Holck, at en Adresse kun maatte optage 1 Linie, og dette overholdt han i en Aarrække med stor Konsekvens, men det lykkedes kun ved at benytte meget dristige Forkortelser. Som Prøve paa, hvem og hvorledes der optoges i Vejviseren, skal anføres følgende:

Struensee, Greve og Cab.Minist. Christiansborg.

Scalabrini, Capel-Mester, St. Kongensgade.¹⁹

Moltke, Ob. Hof Marsch. hos Dr. J. M. Christ. B.

Schimmelman, Geh. R. og O. Sk. M. Norgesg.

Winther, Q. Com. i Sct. An. Øst. Q. Dr. B. G. 152.

Til nærmere Forklaring af disse Rebusser kan meddeles, at Nr. 3 betyder, at vedkommende er Oberhofmarschal hos Dronning Juliane Marie, Christiansborg; Nr. 4 er Geheimeraad og Ordensskatmester, Norgesgade og Nr. 5 Quarterkommandør i Sct. Anna Øster Kvarter, Dronningens Bredgade (d. v. s. nuv. Bredgade).

Hvorledes Holck skaffede sig det nødvendige Materiale, ved man ikke, men han har rimeligvis indhentet Oplysninger i de offentlige Kontorer, hos Oldermændene og har der

skaffet sig overordentlig mange Menneskers Bopæle; de fleste var jo dengang enten Embedsmænd eller Medlem af en eller anden Korporation.

I Vejviserens 1. Aargang foreslog Hans Holck, at man indførte Husnummerering i København, og i 2. Aargang (1771) bemærkede han meget spydigt: »Endnu har man ey merket til, der er tænkt paa at sette Numere paa Huuse og Gaarde i Kiøbenhavn; det blev allene læst i den forrige Aars Veyviser, og det settes nu i Verk i Warschow«. Men Holck havde gjort Autoriteterne Uret, thi hans Forslag var blevet taget ad notam, og allerede faa Maaneder efter, at Vejviseren var udkommet, udsendtes i Henhold til kongelig Befaling Raadstueplakaten af 8. Maj 1771, i hvilken det paabødes, at Husejerne skulde »lade Stædets nye Matr. Nr. med Olie-Farve male uden paa Bygningen, paa saadant et Stæd, hvor det kiendelig kan være at see«.

At Hans Holck var glad herover, siger sig selv, og i »Adresseavisen« den 15. Maj 1771 udtalte han sin Paa-skønnelse af Forordningen, og han bemærker, at »Borger-skabet her i Staden kappes om at efterkomme Hans Maje-stæt Kongens Villie med at sætte Numere paa deres Huuse og Gaarde«. Samtidig benytter han dog Lejligheden til at reklamere for en af sine gode Bekendte, idet han tilføjer, at »saaledes gjorde Hr. Knutzen i Grønnegade længe før Placaten kom ud«. Bemeldte Urtekræmmer Frederik Knutzen, der var den første i København, som lod Husets Matrikelnummer male uden paa Ejendommen, boede i Grønnegade Nr. 222 (senere Gade Nr. 3) paa Hjørnet af Didrik Badskærs Gang, hvor Holck havde begyndt sin Forretning.

I »Adresseavisen« den 27. April 1772 meddelte Holck

paa en fremskudt Plads, at »Echafautet, hvorpaa Greverne Struensee og Brandt i Morgen tidlig Kl. 8 bliver henrettet, er i Dag uden for Øster Port med Musik og Cere-
monie blevet oprejst«.

Som man ser, havde Holck Sans for Aktualitet i sit Blad, og det samme gjorde sig ogsaa gældende i Vejviseren, thi da denne udkom i 1773, indeholdt den som Spidsartikel »De ulykkelige Grever Johan Friderich Struensees og Eenevold Brandts Historie«.

Da der i Juli Maaned 1896 paa forskellige Steder i København blev opstillet Aviskiosker, var disse i Virkeligheden ikke de første af den Art herhjemme, thi Hans Holck havde ogsaa paa dette Omraade været Foregangsmanden og havde indrettet den allerførste Aviskiosk i Porten til sin Ejendom paa Amagertorv Nr. 8. I den Anledning havde han nemlig i »Adresseavisen« den 2. Juni 1772 bragt følgende Avertissement:

I Aviis-Boutiquen paa Amager Torv i Glas Magazinet's Port faaes i Stykkeviis Adresse-Aviserne, Kritiske Journal, Aften Posten, Allehaande og andre løbende Blade, Veyviseren, hvori Anviisning til de fleste Boepæle her i Staden.

Som man ser af dette Avertissement fandtes i »Aviis-Boutiquen paa Amager Torv« ogsaa »Aftenposten«, hvis fulde Titel forøvrigt var »Kjøbenhavns Aftenpost«, og det var i dette Blad, at Holck udfoldede sig som »Digter« i en Mængde naive og yderst slette Vers, der ganske vidst fra hans Side var velmente, men paa den anden Side røbede en betydelig Mangel paa digterisk Begavelse.

Det er disse hans daarlige Aftenpostvers, der har be-

virket, at Hans Holck for den store Almenhed i det 19. Aarhundrede har staaet som en ubegavet, naragtig Person, idet man fuldstændig har glemt alt det meget, han i sin Levetid har udrettet for Samfundets ubemidlede Personer, navnlig ved Oprettelsen af Sygekasser, Bospisningskasser, Gratistskoler, Uddeling af Arbejdssedler til Modarbejdelse af Tiggeriet etc. samt alle de andre Foretagender, han har sat i Scene.

Det var Holcks Vers, som Johan Herman Wessel og dennes Kreds i »Det norske Selskab«, der havde Domicil i Niels Juels Kaffehus i Sværtegade, var ude efter med bidende Spot og Ironi. Saaledes havde Holck skrevet i »Aftenposten« følgende Strofe, som var altfor kostelig til, at Wessel kunde lade den ligge:

En fandt for sin Hoste et Raad i en Bog;
Han en af den sorte Slags Ræddiker tog
Og kogte i Mælk, hvoraf denne fik Kraften.
Hans Hoste forgik, da han drak den hver Aften.

Efter at have læst dette medicinske Raad, satte Wessel sig ned, enten i en af sine Stamvinkældere eller i Sværtegade, greb sin Pen og formulerede nedenstaaende Digt, som han sendte ind til Holck, der sikkert ikke havde mindste Anelse om, at det var en ren Parodi paa hans eget udmærkede versificerede Husraad. Uden at ane, hvem der havde sendt ham Digtet, optog Holck det i »Aftenposten« Nr. 37 for 1776 paa følgende Maade:

VIII. Medicinsk Post.

Tør jeg besvære Aftenposten
Med ringe Raad imod Kighosten?
Stød Ingefær en Morgen smaa,

Kom den i Mælk og drik den saa.
Hvis I er ikke inden Aften
Som den, der aldrig havde haft den,
Saa kan I sige allenfals:
Hr. Medicus, Løgn i Jer Hals!

Naar Folk i forskellige Anledninger sendte Holck smaa eller større Beløb til et eller andet af dennes filantropiske Foretagender, kvitterede Holck altid med et Takkevers i Avisen. Saaledes skænkede engang en Mand 1 Rdl. til Sygekassen, fordi han var bleven af med »en Skarns Amme«, og Holck takkede da med Verset:

En Amme kan Ondskab i Alenvis maale;
for Barnets Skyld man ofte meget maa taale,
Men Giveren slap det saakaldte Skarn, —
jeg ønsker en bedre igen til hans Barn.
Jeg takker og ham for den ene Rigsdaler,
som Gud vist *in duplo* tilbagebetaler.

Det er denne sidste Strofe, der er blevet skæbnsvanger for Opfattelsen af Holck i vore Dage, thi det var den, der begejstrede Wessel til hans saa bekendte og ofte citerede Epigram:

Agent Holck,
de Fattiges Tolk,
Sygekassens Patriark!
Jeg dig sender her en Mark
i det Haab, at Himmelen
mig giver en Dukat igen.

Hans Holcks sidste Livsaar var lidet lystelige. Som foran omtalt havde han overtaget det Norske Glasmagasin og købt Gaarden paa Amagertorv, men utro Medhjælpere, for-

skellige Fallitter i Provinsen og navnlig en i Hamborg be-
virkede, at Holck og Andersen i 1773 maatte opgive deres
Bo. Holck havde jo været stærkt optaget paa mange Maa-
der, og det har vel ogsaa skortet paa tilstrækkeligt Efter-
syn ved Glasmagasinet, saa da Struensee ophævede dette,
og Aflevering og Afregning skulde finde Sted, kom Ulyk-
ken for en Dag.

Efter Fallitten flyttede Holck bort fra Gaarden paa Køb-
magergade og hen paa Hjørnet af nuværende Højbroplads
og Gammelstrand, hvorfra han udgav »Aftenposten«
(»Adresseavisen« havde han maattet afgive), Vejviseren og
sine forskellige andre Skrifter. Han havde den store Glæde
at se Vejviseren Aar for Aar vokse sig større og større og
vinde vid Udbredelse som en Bog, Folk tyede hen til, naar
de vilde vide Besked om Personer, Forretninger og Institu-
tioner.

Senere flyttede han til Vimmelskaftet Nr. 41, hvor han
i April 1779 ramtes af et Slagtilfælde, og samme Aar flyt-
tede han til Gammelstrand Nr. 42. Her døde han den 2.
Marts 1783, og Fredag den 7. Marts begravedes han paa
Nikolaj Kirkegaard. Efter Datidens Skik og Brug blev der
paa Kisten anbragt en Metalplade, hvis Indskrift ender med:

Utrættelig *Hans Holck* var her til andres Nytte!
Men derfor Verdens Gods blev Hannem ej til Bytte.
Dog er Han evig nu i Saligheden rig;
Og Gud vist glæder dem, Han efterlader sig.

Hans Holcks to Hovedforetagender var »Adresseavisen«
og Vejviseren; af disse ophørte »Adresseavisen« at eksistere
i 1909, medens det andet, det, der nu hedder *Kraks Vej-*
viser, stadig kan glæde sig ved en usvækket Livskraft.

PROFT OG THIESEN

Da *Hans Holck* var død, optog den bekendte københavnske Boghandler *Christian Gottlob Proft* Idéen med Udgivelsen af *Vejviseren* over København.

C. G. Proft var født ca. 1736 og var den 27. Juli 1763 blevet viet i St. Petri Kirke i København til Jomfru *Christine Rothe*²⁰, Datter af Boghandler *Gabriel Christian Rothe*, efter hvis Død dennes Enke gik i Kompagni med Sviigersønnen under Firmanavnet *G. C. Rothes Enke & Proft*. I sidstnævntes Ægteskab fødtes ikke mindre end 10 Børn.

Han var blevet Universitetsboghandler den 6. April 1776 og havde, da Konferensraad *D. G. Moldenhawer* var Overbibliotekar ved Det Kongelige Bibliotek, en Tid lang Leverancen til dette af tyske Bøger.²¹

Proft havde Bopæl paa Nytorv Matr. Nr. 137²², det samme Sted, hvor nu *Kraks Vejviser* har Redaktionslokaler og Kontorer, og i denne Ejendom har Proft rimeligvis ogsaa haft Lagerlokale, men neppe tillige Boglade.

Denne var nemlig paa Børsen Nr. 11, 12 og 13, hvor der foruden ham var mange andre Boghandlere, som havde deres Boglader.

Man maa vel erindre, at indtil et godt Stykke ind i det 19. Aarhundrede var Børsen ikke udelukkende forbeholdt

Groshandlerne til deres daglige Møder. Der var ogsaa indrettet Rum og Pladser for forskellige Arter af Detailhandelen.

Saaledes fandtes i Børsens underste Etage, Stueetagen, baade mod Børsgade og Slotsholmsgade (som dengang hed Bag Børsen) Boder, hvorfra der solgtes grovere Varer som Hamp, Hør, Klipfisk, Salt o. l. Den øverste Etage var forbeholdt Groshandlerne og dem, der handlede med finere Sager; til denne Etage var Adgangen dels fra Børsrampen, dels fra Børsens modsatte Ende, hvor der fra Gaden til den øverste Etage var anbragt en stor dobbelt Stentrappe med Rækværk. Denne Trappeindgang blev fjernet ved en af Bygningens Restaureringer i forrige Aarhundrede.

Selve den store Børssal med Vinduer til begge Sider var indrettet som en Slags Bazar, hvor der midt i Salen var anbragt to parallelle Rækker Udsalgsbutikker uden anden Adskillelse end enten Reoler eller Skærnbrætter.

Disse Butikker rummede Boghandlere med deres Bøger, Billeder og Kort, Manufakturhandlere med deres Alenvarer, Legetøjshandlere og Galanterivarehandlere m. m., og daglig var Børssalen et myldrende Hav af Damer, Herrer og Børn, som søgte disse Salgssteder, dels for at betragte de udstillede Herligheder, dels for at købe, hvad man havde Evne og Lyst til. Det er om Boghandelen paa Børsen, at *Johan Ludvig Heiberg* skriver²³:

Men den, som engang er slaaet til Poet,
Blev aldrig i Handlen en Daler;
Og blev han imellem paa Børsen seet,
Var det aldrig med Capitaler.
Idethøjeste gik han til Schubothe hen,
Og bragte Frugten af Blæk og Pen,
Som Hr. Langhoff contant betaler.²⁴

Her paa Børsen var det, at C. G. Proft havde sin Boglade, da han som Hans Holcks Efterfølger udsendte sin første Vejviser, der havde følgende Titel:

Politisk og oekonomisk Lommebog samt Kjøbenhavns Veyviser for 1784. Samlet og udgivet ved Christian Gottlob Proft, Kongel. Universitets Boghandler. Første Aargang. Sælges paa den Proftiske Boglade paa Børsen i No. 11, 12 og 13.

Han indledede sin Vejviser med en længere »Forerindring«, i hvilken han bl. a. meddeler, at det, der har bevæget ham til at udgive Vejviseren, »er fornemmeligen Stadens Indvaaneres og andres Nytte af Veyviseren, naar den er paalidelig; og for at faae den saaledes, har jeg ikke sparet Umag.«

Der var ikke megen Forskel i Indretningen af Holcks og Profts Vejviser, thi Proft gik hovedsagelig i Holcks Fodspor indtil sin Død den 30. November 1793²⁵. Hans ældste Søn *Christian Georg Proft* (døbt 3. Oktober 1763)²⁶ efterfulgte ham som Boghandler og Vejviserudgiver. Der er dog neppe Grund til at antage, at denne selv har udarbejdet Vejviseren; der menes, at dette Arbejde blev varetaget af *Fr. Ekkard*, Sekretær ved Det Kongelige Bibliotek²⁷, og i dennes Tid, 1792—99, skete der undertiden Fremskridt, idet man tilstræbte at gennemføre den leksikalske Form i Lommebogsstoffet, hvad der naturligvis maatte gøre dette mere anvendeligt. Vejviseren bevarer i det hele det livlige og vekslende Præg, som Hans Holck havde givet den.

Af Hensyn til de Fremmede, som benyttede Vejviseren, blev der i Aargangene 1789 og 1790 optaget et Kort over

København, men dette omfattede dog kun Arealet indenfor Voldene, ikke Forstæderne.

I Modsætning til Holcks kortfattede, rebusagtige Adresoptagelser var de Proftske mere udførlige og langstrakte, hvad man kan overbevise sig om ved nedenstaaende lille Vejviser-Udpluk:

Bauer, I. A., handler med bevægelige Comfurer, Stege-, Koge- og Strygemaskiner og runde Kakkellovne, Nygade 147.

Bech, Mad., forfærdiger Voxlagener, Garneringer, Christen- og Ligtøjer, Hjørnet af Laxegade og Sqvalderg. 329.

Fife, I., har en Remise-Indretning til nye og brugte Eqvipagers Modtagelse og Forhandling. Chrh. Appelbyes Plads.

Gerardi, underviser i Dandsen, Fægten, og i det franske og italienske Sprog, st. Kongensgade 50.

Hagerup, Jomfr., besidder et Middel mod Slag og Besvimelser, paa Barkmøllen ved Jødernes Kirkegaard udenfor Nørreport.

Hjorth, Mad., underviser i Syening, Strikning, Skræddersyening, Opstikning og Fruentimmer-Netheder, Pilestr. 92.

I denne Liste er der fremdraget nogle enkelte Betegnelser for borgerlige Stillinger, der senere er afgaaet ved Døden. Ligeledes ses heraf den utilladelige Vidtløftighed, som hidrørte fra Mangel paa Evne til at finde korte og dog forstaaelige Betegnelser, og vel ogsaa fra en misforstaaet Hensynsfuldhed mod Personer, som forlangte deres Adresser optaget; men dette giver Nutiden den Fordel, at man faar

en Forestilling om den mærkværdige Alsidighed, hvoraf flere Mennesker i Datiden har været i Besiddelse.

Den store Bybrand den 5.—7. Juni 1795 gjorde Vejviseren fuldstændig ubrugelig for Resten af Aaret, og der maatte trykkes et Tillæg, som indeholdt de Brandlidtes nye Adresser, hvilket vistnok har været et vanskeligt Arbejde, men en Hovedkilde til »Vejviser-Tillægget« har sikkert »Adresseavisen« for Resten af Juni Maaned været, thi i denne finder man Spalte op og Spalte ned Avertissementer baade fra Forretningsfolk og Private om deres nye Boliger.

Med Aargangen 1800 ophører Betegnelsen »Lommebog«, og Vejviseren bliver udelukkende en Adressefortegnelse, og paa Titelbladet anføres denne Aargang som:

Vejviseren eller Anviisning til de Flestes Boepæle
i Kiøbenhavn og Forstæderne for Aaret 1800. Samlet
og forlagt af Proft og Storch.

Proft er altsaa gaet i Kompagni med en Boghandler Storch, og i Vejviseren anføres de to Kompagnoners Adresser saaledes:

Proft, Universitets-Boghandler, Nyetorv 137, paa
Børsen 11, 12 og 13.

Storch, I. A., Boghandler, Hiørnet af Størrestr. ved
Holmens Canal og Ulkeg. 397, paa Børsen 11, 12
og 13.

Deres Kompagniskab var dog kun af kort Varighed, thi snart staar Chr. G. Proft som Eneudgiver af Vejviseren.

Med Hensyn til dennes Aargang for 1806 er der det mystiske, at samme ikke findes paa noget Bibliotek eller i nogen Samling; den er spørløst forsvundet. Der har været

paastaet, at et Eksemplar skulde findes i Berlin i »Preussische Staatsbibliothek«, men en Forespørgsel her i Januar Maaned 1928 blev besvaret med, at Bogen ikke fandtes. Der har ligeledes været udtalt den Formodning, at den paa-gældende Aargang aldrig skulde være udkommet; men dette er urigtigt.

Den er nemlig ikke alene udkommet; men den er ogsaa anmeldt i den datidige Presse.

Saaledes skriver »Nyeste Skilderie af Kjøbenhavn« den 22. Februar 1806 Spalte 602, følgende:

»Hr. Universitetsboghandler Proft har nu udgivet Kjøbenhavns Vejviser for 1806 — en af de uundværligste »Bøger, der i lang Tid er udkommen. Saavidt Anm. ved »hastig Gennembladning har kunnet skjønne, er denne Ud-gave betydelig forbedret, Udgiveren synes ikke at spare »nogen Umage, for at forøge Bogens Brugbarhed — —.«

Og det frygtede Blad »Politievennen« skriver i sit Nr. 420 for Maj 1806 Side 6676 bl. a.:

»Ønsker i Henseende til Vejviseren.

»Kbhvns Vejviser har i en Række af Aar været en uund-værlig Haandbog — — — I Aar er Vejviseren forøget med »en Henvisning til offentlige Contorer, Stiftelser o. s. v. — »— — Ligesom der ved Huusejernes Navne staaer Mærker »(*), saa var det at ønske, at Hr. Proft vilde ved de øvrige »Navne tilføie Etagen, i hvilken hver boer. Det kunde, for »at spare Nummer, bedst tilkjendegives ved Tal (1) (2) »o. s. v.«

Yderligere skrev »Politievennen« i Nr. 447 for November 1806 Side 7109:

»Da nu den Tid tilstunder, at der skal trykkes paa en »ny Vejviser for det Aar 1807, troer man at gjøre en for »selve Udgiveren nyttig Ting, ved at bede ham sørge for »sammes end større Fuldstændighed og Brugbarhed. Vej»viseren for 1806 er virkelig allerede ikke lidet bedre end »de forrige.«

Der kan altsaa ingen Tvivl være om, at Vejviseren for 1806 virkelig er udkommet; men hvor samtlige Eksemplarer er blevet af, vides ikke. Selvfølgelig er en stor Del gaaet op i Luer ved det engelske Bombardement, og mange er kastet bort, da København i 1807 fik sin nye Matrikul, den, der afløste Matrikulen af 1756, som hidtil havde været gældende.

Da Vejviseren for 1809 udkom, fandt man for første Gang Ordensdekorationer optaget i denne, og Grunden dertil var *Frederik den 6tes* aabne Brev af 28. Juni 1808 angaaende Dannebrogordenen. Denne, der ogsaa kaldtes det hvide Baand, var stiftet i 1671 af *Christian den 5te* og havde kun een Klasse, Ridderne, de saakaldte hvide Riddere; den tildeles kun Mænd af højeste Rang samt Adelen. *Frederik den 6te* gjorde nu Dannebrogordenen tilgængelig for alle, som maatte anses at have gjort sig fortjent dertil, uden Hensyn til Stand eller Alder. Den blev samtidig inddelt i 4 Klasser, i hvis højeste, Storkorsklassen, de tidligere Riddere indtraadte.

I Vejviseren kom en dekoreret Personlighed til at staa saaledes, som nedenstaaende Eksempel viser:

Bugge, Th., Ridder af Dannebrog-Ordenens 4. Klasse, Justitsraad og Prof. i Astronomi, Mathematik og Physik, Gothersgaden 336.

Denne Anførelse var temmelig langstrakt, naar man sammenligner den med den nuværende betydelig mere praktiske: Navn, Stand samt Tilføjelse af enten SK., K. eller R.

Den 26. April 1809 skete der den sørgelige Begivenhed, at Vejviserens Udgiver, *Christian Georg Proft*, druknede i Kalvebodstrand ved »Enighedsværn«, hvorfra den Afdøde førtes til Artilleriets Sygestue²⁸.

Efter hans Død stod hans Enke, *Jacobine Marie Høvinghoff*²⁹ officielt som Udgiver og Forlægger af Vejviseren, men den egentlige Udgiver var Boghandler *Ludvig Benedictus Thiesen*.

Denne var født den 27. September 1779 og var saaledes en Mand paa 30 Aar, da han tiltraadte Udgivelsen af Vejviseren; men han tilførte ikke Vejviseren nogetsomhelst Nyt og fjernede ikke engang den Mangel, der havde hersket ved Profts Vejviser, at Personer med samme Navn ikke var ordnet indbyrdes, hvorved man ofte nødsagedes til at gennemgaa en lang Række Adresser for at finde den, man søgte. Det varede samfulde 15 Aar, før han foretog den nødvendige Ændring, og han ordnede da Personerne efter deres Stillings Bogstav, ligesom nu, dog med den Undtagelse, at Rangspersoner anførtes først og derefter andre. Man betragtede nemlig dengang Rangspersoner som en særlig fin Klasse, der stod højt over den øvrige Del af Samfundet.

Nutildags bliver prinselige Personer som Regel ikke optaget i Vejviserens Navneregister, men i den Thiesenske Tid findes enkelte Prinser anført, og den ene af disse blev endda senere Konge af Danmark. De findes bl. a. i Vejviseren for 1810, hvor der Side 134 anføres:

Frederik Christian, Prinds, Commandeur af Dbg. og
Gen. Lieutn. Palæet Frederiksplads 148.

Frederik Ferdinand, Prinds, Commandeur af Dbg.
og Oberst, Amaliegade 123.

Frederich Wilhelm Poul Leopold, Prinds til Holsten-
Bech, Commandeur af Dbg., Landcadet-Academ.

Den første af de her nævnte Prinser er den senere Kong Christian den 8de, og den angivne Adresse er Amalienborg, det Palæ, som nu er Residenspalæet.

Den anden er den senere Arveprins Ferdinand (gift 1829 med Prinsesse Caroline), og Amaliegade 123 er »Det gule Palæ«.

Den tredie, som i daglig Tale kaldtes Prins Vilhelm, var Fader til Kong Christian den 9de, og Landkadetakademiet er den nuværende Østre Landsrets Bygning paa Hjørnet af Fredericiagade og Bredgade.

I Thiesens Tid skete der, som før omtalt, ingen Forandring med Vejviserens Udseende; dette var fra det ene Aar til det andet nøjagtig det samme, selvfølgelig med den Forandring, som Byens tiltagende Folkemængde medførte. Det eneste Nyt, der skete, var at Thiesen i 1834 fik kongeligt Privilegium paa at udgive Vejviseren, hvilket Privilegium skulde fornys hvert 3. Aar. Rimeligvis er det i Anledning af Privilegiet, at L. B. Thiesen fra 1835 anfører sine Initialer i negativt Tryk paa Vejviserens Titelblad; fra og med 1857 findes paa Titelbladet Københavns Vaaben, som siden da stadig har fulgt de forskellige Aargange af Vejviseren.

Den 31. Januar 1816 udgik der et kongeligt Reskript til Politidirektøren i København³⁰, bekendtgjort ved Plakat af 6. Februar, om at samtlige københavnske Gaard- og Husejere skulde være pligtige at udfylde og indsende til Politiet to Gange aarlig Skemaer over alle de Personer, der boede i Vedkommendes Ejendom.

Politidirektøren gav Boghandler Thiesen Tilladelse til at maatte benytte disse Skemaer ved Udarbejdelsen af Vejviserne, og i en Aarrække var disse Mandtalslister — som de kaldtes — en væsentlig Del af det Materiale, som anvendtes til de aarlige Vejvisere.

L. B. Thiesen døde den 20. Februar 1836, og hans Enke, *Dorthea Køhlert*, fortsatte da Udgivelsen med Bistand af sin afdøde Mands Fuldmægtig, *Andreas Sandberg*, som Redaktør, men heller ikke han formaaede at komme med nye Impulser til Vejviseren, der i mange Aar udkom som nogle smaa tykke Bind, der udelukkende var Personregister; i 1857 gik man dog over til et noget større Format, hvilket var nødvendiggjort ved Byens tiltagende Vækst.

Da er det, at i Aaret 1862 den Mand træder til, som formaaede at redde Københavns Vejviser ud af det Dødvande, hvori den var kommet, en Mand med en klar Hjerne; fuld af Energi og Forstaaelse af, hvad Tiden nu krævede af en Vejviser, naar denne skulde hævde sig som en første-klasses Haandbog, der ikke blot og bar var »Anviisning til de Flestes Boepæle i Kiøbenhavn og Forstæderne«, men et Værk, som bragte Oplysninger om alt, hvad der kunde være af Interesse og Gavn for Bogens Brugere.

Denne Mand var Københavns daværende Stadskonduktør, Kaptajn i Ingeniørkorpset *T. Krak*.

T. KRAK

Paa Graabrødretorv, Hjørnet af Løvstræde Nr. 14, ligger et stort, anseligt Hus, til hvilket Indgangen er ad en høj Trappe mod det snævre Stræde. I 1860-Tallet, da Ejendommens Genboer paa Torvet var en lille Karré af Slagterboder³¹, boede paa Førstesalen i Nr. 14 Boghandler *L. B. Thiesens Enke*.

Her havde hun baade sin Boglade og sin Privatlejlighed, medens et eller to Værelser paa Andensalen var forbeholdt Københavns Vejviser.

Hun var blevet gammel, omkring Støvets Aar, og alt det nye i Tiden huede hende ikke. Nu havde der været Kolera i 1853 i København, og en Masse Mennesker var døde; det betød jo en Mængde Udslettelser i Vejviserens staaende Sats, hvortil kom alle de nye, der skulde optages.

Den gamle Boghandlerenke rystede paa Hovedet, saa hendes lange Kappebaand var lige ved at glide ud af de sirligt bundne Sløjfer. Hun tænkte videre paa, hvad der var passeret, som berørte hendes Vejviser. Der var jo det, at i 1859 havde de høje Herrer fundet paa, at der skulde være to Slags Numre paa hvert Hus i hver Gade, det ene skulde være det gode gamle Matrikulnummer, som man da vidste, hvad var, og det andet skulde være lige

Løvstræde Nr. 14 (Hjørnet af Graabrødretorv).
Her var Vejviserens Kontor i en Aarrække til 1862 hos Udgiveren,
Boghandler L. B. Thiesens Enke.

Numre paa den ene Side af hver Gade og ulige Numre paa den anden.

Men dette havde hun da faaet ind i den Vejviser, der var udkommet i 1860, og saa havde hun fundet paa at sætte de gamle Numre i Parentes ved Siden af de nye.

Det allerværste var dog, at hendes Privilegium var udløbet i 1862, og da hun ansøgte Indenrigsministeriet om Fornyelse af samme, forlangte Ministeriet som sædvanlig en Erklæring af Kommunalbestyrelsen om denne Sag.

Men her gik det ikke saa glat som ellers; thi i Borgerrepræsentationen var man meget misfornøjet med den Thiesenske Vejviser, og man mente her, at hvis man vilde have en forbedret Vejviser, vilde den bedste Udvej være den at udbyde den offentlig i Entreprise til Lysthavende; saa kunde man jo afvente, hvem der meldte sig med Tilbud og da vælge mellem disse.

Indenrigsministeriet var imidlertid af en anden Mening og foreslog, at Kommunen selv skulde udarbejde og udgive Vejviseren; men dette var Borgerrepræsentationen absolut imod.

Man mødtes dog i Enighed om, at det vilde være uforholdent at forny Privilegiet; thi man ansaa det den Gang for givet, at der kun kunde fremstilles en Vejviser paa Grundlag af de officielle Lister. Naar man derfor meddelte Eneret paa Benyttelsen af disse, mente man at have fuldkommen Haand i Hanke med Vejviserforetagendet.

Man havde nemlig for nylig indrettet Lister, som skulde benyttes til Beregning af Indkomstskatten, og man mente, at disse vilde være et bedre Grundlag for Udarbejdelsen af Vejviseren end Politiets Mandtalslister, som man hidtil havde benyttet, og som var Statens Ejendom.

Københavns Magistrat indrykkede derfor følgende Bekendtgørelse i Berlingske Tidende af 12. August 1862:

»Da den ved allerhøjeste Bevilling meddelte Eneret paa »Udgivelsen af Kjøbenhavns Vejviser udløber med indeværende Aar, og der ikke er fundet Anledning til at udvirke et saadant Privilegium fornyet, opfordres herved de, »der maatte attraa Udgivelsen af en tidssvarende Adressebog, til inden 4 Uger at indsende detailleret Plan over »Bogens Indhold, Udstyrelse, Priis m. m., for at Magistraten derefter kan bestemme, til hvem Samme vil overlade »Afbenyttelsen af det Communen tilhørende Materiale til »en saadan Adressebogs Udarbejdelse.

»Kjøbenhavns Magistrat, 11. August 1862.«

Inden dette Avertissement blev indrykket, havde imidlertid Boghandler *Thiesens Enke* og Stadskonduktør, Kaptajn *T. Krak* indgaaet et Interessentskab om at udgive en Vejviser, saafremt de kunde opnaa Tilladelse dertil.

Dette Interessentskab indgav derfor i Henhold til Magistratens Bekendtgørelse et Forslag til Udgivelsen af en Vejviser, og den 20. September 1862 modtog Interessentskabet Svar fra Magistraten, at der var givet dette Eneret i 5 Aar paa Afbenyttelsen af det Kommunen tilhørende Materiale, der var tjenligt til Udarbejdelsen.

I Interessentskabets Overenskomst var der indført den Passus, at Redigeringen af Vejviseren ene og alene skulde paahvile Kaptajn Krak, medens Enkefru Thiesen kun skulde være passiv Deltager og have en nærmere bestemt Part af den eventuelle Indtægt. Som Parthaver i Interessent-

skabet var det selvfølgelig naturligt, at hendes Navn sammen med Kaptajn Kraks skulde findes anført paa de af dem udgivne Vejvisere.

Forøvrigt døde hun allerede den 11. Maj 1864, 76 Aar gammel, saaledes at Krak derefter blev Eneudgiver af Vejviseren.

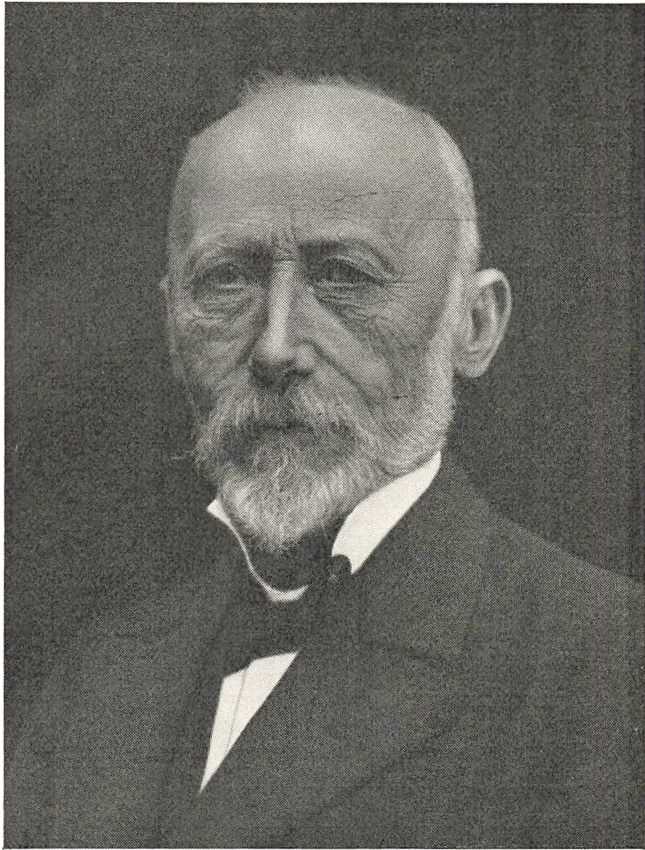
Den nye Udgiver og Redaktørs fulde Navn var *Elias Christian Thorvald Krak**), og han var født i København den 12. Juni 1830; hans Forældre var Skibsfører Hans Andersen Krak og Hustru Karen Sophie Lind. Da hans Skolegang skulde begynde, satte Forældrene ham i Datidens første højere Realskole »Mariboës Skole«, hvorfra han i Aaret 1848 kom paa den militære Højskole, ligesom han samme Aar og 1849 tillige var paa Central- og Kommandoskolen. I Aaret 1850 blev han Sekondløjtnant i Artilleriet og deltog i Krigen ved Feltingeniørerne. Efter Krigen var han 1851—53 atter paa Højskolen og blev 1853 Premierløjtnant ved Ingeniørkorpset, fra hvilket han i 1858 afgik med Kaptajns Karakter.

I Københavns Kommune havde imidlertid den konstituerede Stadskonduktør C. T. F. F. Thomsen trukket sig tilbage fra sit Embede, hvilket den da kun 28-aarige Kaptajn T. Krak besluttede at søge.

Efter Sigende skal han personlig have fremstillet sig for den tekniske Borgmester *E. D. Ehlers* uden Fortalere, hvilket denne fandt megen Behag i, ikke mindst fordi Krak havde en egen kort, knap og selvsikker Maade at tale paa.

---

*) Navnet Krak var som Følge af en Fejlskrift i Kirkebogen blevet bogstaveret Krack, men fra 18. December 1900 optoges det oprindelige Navn Krak, som hidrører fra Krakgaarden paa Bornholm i Rutsker Sogn.

Etatsraad T. Krak
1830–1908.

Krak fik Embedet, og den 1. Maj 1858 modtog han kongelig Stadfæstelse som Stadskonduktør i København.

Som Indehaver af denne ansvarsfulde Post indførte Krak i 1859 de fortløbende Gadenumre, som i høj Grad lettede det Besvær, som Publikum hidtil havde haft ved at finde Vej i Gaderne udelukkende efter Matrikulsnumrene.

Da Lov af 19. Februar 1861 fastsatte en Omordning af

en Del af de kommunale Ejendomsskatter, fik Krak overdraget det meget betydelige Arbejde at opmaale samtlige Stadens skattepligtige Bygninger, et Arbejde, der varede fra 1860 til 1865.

Voldenes Sløjfning i 1870-erne og Kommunens Køb af Fæstningsterrænet gav Krak en meget stor Forøgelse af Arbejdet med Planlægning og Opmaaling i Anledning af den deraf følgende rivende Udvikling af Bebyggelsen i Voldkvartererne og paa Broerne, hvortil samtidig kom den stærke Bebyggelse af den frigivne Gammelholm samt den gamle botaniske Have bag Charlottenborg.

Et halvt Aarstid efter at Krak var blevet Stadskonduktør, blev han gift med *Charlotte Henriette von der Recke* (død 1897), en Søster til Forfatteren *Adolph von der Recke*, den muntre Visedigter og Tivolidirektør, *H. C. Lumbyes* Svigerson.

I den før omtalte Skrivelse, hvorved Magistraten gav Interessentskabet Eneret paa Vejviseren, var tillige bemærket, at Prisen ikke maatte blive højere end hidtil, og at der skulde benyttes Kommunens Materiale til Udarbejdelsen, men dette viste sig udelukkende at bestaa af de Lister, der laa til Grund for Indkomstskattens Beregning, hvilke var uanvendelige for Vejviseren. Dels blev Listerne nemlig udarbejdet saa sent paa Aaret, at Vejviseren først vilde kunne være færdig flere Maaneder ind i det nye Aar, hvilket i betydelig Grad vilde forringe den Nytte, Publikum skulde have af Bogen. Dels vilde det ogsaa være for risikabelt at lade disse Lister benytte af de vildfremmede Mennesker, som arbejdede ved Vejviseren; det kunde ikke gaa an, at disse blev bekendt med de mange Oplysninger om Borgernes private Forhold, som Listerne indeholdt.

Man maatte derfor renoncere paa disse og benytte de københavnske Politiskemaer (der tilhører Staten), som med stor Beredvillighed blev stillet til Kraks Raadighed, ligesom det samme var Tilfældet med Frederiksberg Kommunes Politiskemaer.

Efter at Kommunalbestyrelsen havde overdraget Interessentskabet Krak og Thiesens Enke Udgivelsen af Vejviseren, modtog dette et Tilbud fra en nyetableret Boghandler *Chr. Falkenberg* om, at han var villig til at overtage Vejviserens Forlag.

Boghandler Falkenberg, der havde Boglade paa st. Købmagergade Nr. 17, ønskede denne Overtagelse, ikke saa meget for Indtægtens Skyld, men fordi han dermed kunde faa sin nystiftede Boglade bekendt.

Interessentskabet slog til og oprettede en Overenskomst paa 5 Aar med Falkenberg; det varede imidlertid ikke længe, førend denne følte sig utilfreds med Overenskomsten, som han mente paaførte ham Tab og i den Anledning forlangte, at det vedtagne Honorar til Interessentskabet skulde nedsættes. Da dette ikke var videre stort, kunde Krak ikke imødekomme ham, og Overenskomsten blev hævet efter de 5 Aars Forløb, hvorefter Krak blev sin egen Forlægger.

Til Redigeringen af den første Udgave var der kun levnet T. Krak omtrent 3 Maaneder, men til Trods for, at det var en fuldstændig ny Bog, indrettet og affattet paa en helt anden Maade end alle tidligere Aargange, lykkedes dette Vovestykke, og det var i Virkeligheden et Kunststykke af ham at gøre dette. Men ingen roste ham derfor; thi ingen tænkte paa, hvor omfattende det af ham paa bar Bund præsterede Redigeringsarbejde var.

Den 31. December 1862, paa Aarets sidste Dag, indledtes

i Vejviserens Historie den Epoke, som siden da uløseligt har knyttet *Udgivernavnet Krak* til denne. Hin Dag udsendtes nemlig *Aargangen 1863*, den Aargang, som gjorde Vejviseren til noget meget mere end en blot og bar »Anviisning til de Flestes Boepæle«.

Alene Titlen var vidt forskellig fra dens Aargang 1862, thi den nye fremtraadte som:

Vejviser for Kjøbenhavn og Omegn for 1863.
Udgivet af Capitain og Stadsconducteur Krack og
Boghandler L. B. Thiesens Enke.
Forlagt af Chr. Falkenbergs Boghandel.

Den indledes med et Forord af T. Krak, der fortalte om, hvad der fandtes i Bogen og det nye og større Format, den havde faaet. Der meddeltes, at den var inddelt i følgende Afdelinger:

- A. Real-Register, som i lexicalske Form giver Oplysninger om de i Kjøbenhavn og Omegn værende Indretninger, der have almindelig Interesse, saasom offentlige Contoirer, Legater, Stiftelser etc.
- B. Person-Register: 1. Efternavnene ere ordnede strængt alfabetsk, og Personerne af samme Navn ere indbyrdes ordnede efter deres Titels eller Stillings Bogstavorden. 2. I de Tilfælde, hvori 2 eller flere Efternavne, der lyde omtrent eens, men bogstaveres forskjelligt, ere adskilte af andre Navne, er enten ved Slutningen af begge Navne eller ved Slutningen af det Navn, hvis Skrivemaade er den almindeligste, anført i Parenthes de andre Skrivemaader. 3. Etagen er

betegnet ved et lille Tal eller Bogstav ved Foden af Gadenummeret. 4. Naar Ejeren af en Gaard eller et Huus boer i samme, er ved Adressen anbragt en *.

C. Fag-Register.

D. Et Firma-Register med Uddrag af de i Henhold til Lov af 23. Januar 1862 anmeldte Firmaer og Prokuraer.

E. En Adressebog, der indeholdt en ca. 100 Sider stor Annonceafdeling.

Den nye Vejviser blev modtaget med almindeligt Bifald og megen Anerkendelse saavel af det store Publikum og Institutionerne som Pressen; thi her præsenteredes et Værk, der var en virkelig Vejviser; Stoffet var mere end firedoblet sammenlignet med Forgængeren, og Prisen var ikke forhøjet.

Yderligere uddybedes den gunstige Modtagelse, da Aargangen for 1864 udkom, thi til de allerede i 1863 indførte Afdelinger føjedes her en ny og haardt tiltrængt Afdeling:

Et Hus-Register, der var en efter Gaderne og Gadenumrene ordnet Fortegnelse.

At udsende en Vejviser i Forbindelse med en Adressebog med Annoncer var i Datiden noget forholdsvis nyt og ukendt, og derfor vandt denne Afdeling stor Tilslutning.

Der havde ganske vist nogle Aar tidligere været udsendt en »Kjøbenhavns Adressebog for 1856«, der var redigeret af Litteraten og Sprogmanden J. Levin (populært kaldet »Sprog Levin«) og udgivet af Boghandler C. G. Iversen; men denne Bog var uden videre Betydning, da den ikke var tilsluttet nogen Vejviser.

Naar man sammenligner de af L. B. Thiesen og senere dennes Enke i mange Aar udgivne Vejvisere med den allerførste Vejviser, som T. Krak redigerede, vil man ikke alene lægge Mærke til dennes store Fylde og let overskuelige Stof, men man vil ogsaa bemærke, at Krak fuldstændig brød med den gammeldags Fremhæven af alle Titler og alle Ordensdekorationer. Det var den nye Tid, Krak indførte, og derved demokratiserede han Bogen, der i Thiesens Enkes Tid svulmede med Titulaturer til Rangspersoner samt inden- og udenlandske Ordener, der endog i Person-Registret for 1862 fik en Adresse til at fylde 5 à 6 Linier.

Som Aarene gik, den københavnske Folkemængde voksede, og der udenfor Voldenes København rejste sig helt nye Kvarterer med nyanlagte Gader, tiltog ogsaa Vejviserens Stof i alle dens Afdelinger.

Man maa jo vel erindre, at faa Aar efter Kraks Overtagelse er det, at de store Omvæltninger i og udenfor Fæstningsterrænet finder Sted ved Voldenes Fald. Det er netop dette Tidspunkt i Københavns Historie, som Digteren *H. V. Kaalund* har skildret i Digtet »*Da de rev Voldene ned*«³², hvor han bl. a. skriver:

Hvad gaaer der af Dig, min Fødeby?
Hvilken Byggen og Roden!
Jeg kjender Dig neppe: Du bliver saa ny,
Aldeles paa Moden.
Den travle Tid var Dig ilet forbi —
Du maa med i Løbet,
Om ogsaa lidt gammeldags Poesi
Gaaer med i Kjøbet!

Jeg seer i Aanden, hvor Du bliver fin:
Hvilke Gader lange,
Efter Snore bygged som i Berlin —
Og Spadseregange
Med Træer, som plantes paany hvert Aar!
— Saa naaes Idealet,
Og Du bliver lig en Grønnegaard
Ved Hospitalet!

Der var ikke, siden Hans Holck i Aaret 1770 havde udsendt den første Vejviser, forekommet saa store Omvæltninger i Københavns Fysiognomi som Hundredaaret derefter, hvor der byggedes paa det tidligere Fæstningsterræn, og den ene Huskarré rejste sig efter den anden. Det københavnske Publikum kendte knapt nok Navnene paa de nye Gader, og det virker mærkeligt paa en Nutidskøbenhavn at læse i en Fortegnelse over »Gader, hvis Beliggenhed er mindre bekjendt« og der finde de nu saa almen kendte Gader: Absalonsgade, Baggesensgade, Guldbergsgade, Rosenvænget, Ryesgade og Tagensvej.

Allerede fra sin første Vejviser viste Krak det sikre Haandelag, han havde til at redigere den, og efterhaanden som den ene Aargang udkom efter den anden, var det stadig med Forbedringer og Nyheder, han imødekom Publikums udtalte Ønsker.

Man fortæller, at han en Gang skal have sagt: »Der, hvor der gaar en Mand over en Græsplæne, laver jeg en Gang, og der, hvor Folk kravler op, sætter jeg en Stige«. Man mærker af denne Udtalelse, at Krak var Ingeniør-officer, altsaa en Mand, der var vant til at nivellere, at lægge Broer og bane Vej for andre Folk. Det var nemlig netop

det, han gjorde ved den Maade, hvorpaa han redigerede sin Vejviser, der aldrig stagnerede, men stadig fornyede sig selv og ikke som Thiesens Vejviser bestandig, Aar ud og Aar ind, bevægede sig i det samme Tummerum.

Fra den gamle Vejvisers Tid havde man, naar man vilde pointere, at noget var uopnaeligt eller ikke til at faa, den Talemaade, der var møntet paa Thiesens Vejviser: »Det kan Du kikke i Vejviseren efter!« Den Talemaade kom efter 1863 til at høre til det forsvundne København, som noget, man ikke mere havde noget Grundlag for; thi Krak sørgede for, at det, man vilde slaa efter i en Vejviser, vilde man ogsaa kunne finde der.

Det var et stort, ansvarsfuldt og brydsomt Arbejde, Krak havde i sin dobbelte Egenskab af Stadskonduktør og Udgiver af Vejviseren.

Selv var han paa Færde tidlig og silde, og Vejviserens Redigering udførte han i de første Aar personlig, kun hen paa Aaret assisteret af nogle faa Medarbejdere, som kom til ham i hans Privatlejlighed. Real-Registret udarbejdede han selv med lidt Assistance af yngre Slægtninge, bl. a. den senere Departementschef i Krigsministeriet Axel Duus og den senere Overlæge Ejnar Lollesgaard.

Naar den saakaldte »travle Tid« hen paa Efteraaret kom, hvor det egentlige Vejviserarbejde begyndte, mødte som Hjælper en Del unge Damer af Familien Kraks Bekendtskabskreds for, som det hed i det datidige Vejviser-Sprog »at skrive Sedler«. Dette foregik om Dagen (dengang kunde en Dame ikke færdes alene paa Gaderne efter Mørkets Frembrud) i Kraks Spisestue, hvor da Fyrretræsbordet blev trukket ud i hele dets Længde med alle Plader indsat for at give Arbejdsplads for Damerne.

De kvindelige Medarbejdere ved Vejviserarbejdet,
Efteraaret 1875, i det Krak'ske Hjem.

Om Aftenen foretoges Behandlingen af Politiets Mandtalslister enten paa Stadskonduktørens Kontor eller — senere hen — i lejede Lokaler ude i Byen, og til dette Arbejde mødte en aarlig tilbagevendende Herre-Medarbejderstab, for det meste bestaaende af Postmænd og Underofficerer.

Selve Rammen af Vejviserens Redaktion bestod i Største-

Vejviserens mandlige Medarbejdere i Efteraaret 1891.
Siddende, til venstre: Stadskonduktør, Kaptajn T. Krak;
til højre: Skatteinspektør, Justitsraad W. Raun.

delen af de 40 Aar, T. Krak udgav Vejviseren, som nævnt kun af ham selv og en enkelt Medarbejder; først i November Maaned blev der etableret et Kontor. Dette lille Personale kunde en Vejviser dengang redigeres med, medens den nu hele Aaret rundt beskæftiger ca. 70 Medarbejdere og i Sæsonen det dobbelte Antal. Det synes derfor aldeles ufatteligt, at man i Datiden har kunnet nøjes med saa lidt Personale, men en vidtdreven Sparsommelighed var da nødvendigt, thi det økonomiske Udbytte, Krak havde af Vejviseren, var meget beskedent.

I den Tid, T. Krak ledede Vejviseren, skiftede den flere

Gange Udseende og Format, efterhaanden som Indholdet blev fyldigere; med Hensyn til Udseendet var Bindets Farve først graat, derefter lyserødt, og fra Aargangen 1898 blev den højrød, hvilken Farve den siden har beholdt.

Vejviseren er som Regel altid blevet godt modtaget af Pressen, og saaledes skrev *Aftenbladet* den 31. December 1898 følgende morsomme Vers om den:

Jeg synger til Ære og Hæder og Ry
for Krak.

Hvem kender vel her i vor gamle By
ej Krak?

Hvis ikke han var her, hvem skulde saa lave
vor bedste, vor dejligste Nytaarsgave,
vor rare Vejviser,
for hvem alle priser
Hr. Krak.

Hvem kender hver Kvinde og Mand i vor By
som Krak?

Hvem nævner dem atter og atter paany?
Hr. Krak.

Hver Lassen og Madsen og Jansen og Hansen,
hver Jensen og Svendsen og Nansen og Fransen,
der kommer i Bogen,
han glemmer ej Nogen,
gør Krak.

Etatsraad T. Krak.
Tegning af E. Krause 1899.

Hver Kreditor holder i Særdeleshed
af Krak.
Hvis nogen I søger, kast op blot og led,
si'er Krak.
Ja, Krak han er Manden, min Tro for det Hele,
og ingen kan presse ham her med de Dele.
Et Hurra da, Venner,
for hvert Aar, der ender
med Krak.

Læge Ove Krak.
Tegning af E. Krause 1899.

Naar der i foranstaaende muntre Vers anføres, at »Hvis nogen I søger, kast op blot og led, si'er Krak«, kunde der i Stedet for »nogen« ligesaa godt have staaet »noget«, thi det var netop T. Kraks Kongstanke, at hans Vejviser var noget, man tyede til, hvis man ønskede Oplysninger om et eller andet, som man i Øjeblikket havde Brug for. I den Anledning havde Krak i 1889 indført Annoncer i selve Fag-Registret; yderligere optoges i 1891 Firma-Register for Provinsen. Og paa et saa tidligt Tidspunkt som i 1893,

hvor der kun fandtes 2574 Telefonabonnenter i København, optog Krak Telefonnumrene i Vejviseren, og Aaret efter, i 1894, indførte han Postdistriktsbetegnelse ved hver enkelt Adresse.

En tiltagende Døvhed havde imidlertid bevirket, at Krak ikke mere kunde føre Samtaler med nogen; al direkte Henvendelse til ham maatte udelukkende foregaa gennem skrevne Sedler, paa hvilke han da straks gav mundtlig Svar.

Han tog derfor sin Afsked fra Stadsconductørembedet i 1898 efter at have virket her i samfulde 40 Aar. I 1868 var han blevet Ridder af Dannebrog og i 1887 Dannebrogsmænd; i 1892 udnævntes han til Etatsraad.

Allerede i flere Aar havde hans Søn, Dr. *Ove Krak*, paa Faderens Vegne deltaget i mundtlige Forhandlinger med Myndighederne angaaende Vejviseren, men i Aaret 1898 overtog han denne i Forpagtning imod at svare Faderen en nærmere bestemt Afgiftssum.

Etatsraad Krak gled dog ikke dermed helt ud af Vejviserens Ledelse, thi han viste sig hver Dag paa dennes Kontor, ledsaget af sin trofaste Pudelhund, hvilken sidste altid gik en Runde gennem Kontorerne, hvor de unge Kontordamer gerne havde et Stykke Sukker til den. En Dag var der en Spøgefugl, der sagde til Hunden: »Nu gaar Etatsraaden«. Hunden pilede øjeblikkelig ind i det Kontor, hvor denne sad, og da Etatsraad Krak opdagede dens Uro, sagde han blot: »Naa, Du synes, det er paa Tide, vi kommer af Sted; saa gaar vi!«

Paa Gaden saas Krak altid ledsaget af sin Pudelhund, og disse to blev foreviget af Tegneren Alfred Schmidt i »Klods Hans« den 13. Juni 1901, hvor der som Tekst til Billedet er sat følgende to Linier:

Etatsraad Krak med sin Hund.

Dette Dyr paa Gadens Fliser
Traver rundt, hvor Krak Vej viser.

Sit Otium benyttede Krak som den flittige Arbejdsbi, han altid har været, til at skrive sin førømtalte Bog »Veyviserens Vej 1770—1902. En Undersøgelse« samt til de omfattende Forundersøgelser i Arkiver og Biblioteker til »Kraks Tidstavler« og »Danmarks ældste Forretninger«. Krak var en meget passioneret Kortspiller, i hvilken Anledning han i 1893 udgav en Haandbog i Whist.

Han døde den 6. November 1908 som Følge af et Ulykkestilfælde, der var forvoldt af en Cyklist, som havde paa-kørt og væltet ham.

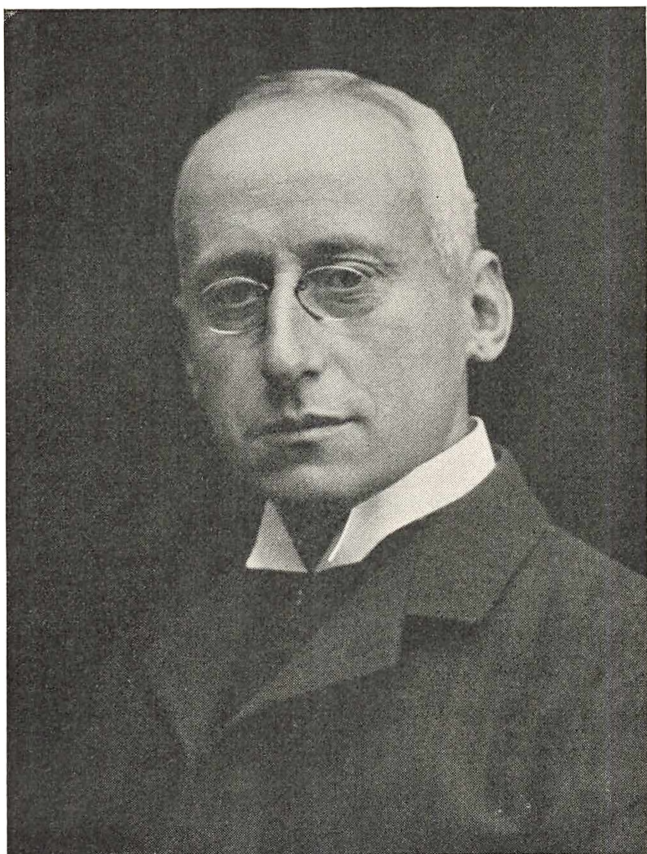
OVE KRAK

Det var ikke sunget ved Dr. *Ove Kraks Vugge*, at han skulde være Redaktør og Udgiver af *Vejviseren*, thi hans Forældre havde vel nok haft andre Planer om hans Fremtid, og denne var jo ogsaa i Aarenes Løb blevet tilrettelagt; men da greb Skæbnen ind, den Skæbne, ingen undgaar, og *Vejviseren* tog ham ind til sig, saa fast, at den i 25 Aar var hans Livsopgave.

Ove Holger Krak var født den 18. December 1862 i København som Søn af Kaptajn og Stadskonduktør Thorvald Krak og Hustru, hvis eneste Barn han var. For at han ikke som Følge heraf skulde blive altfor forkælet i Hjemmet — Faderen holdt qua Officer paa, at Disciplin var nødvendig for en Drengs Udvikling —, blev *Ove Krak* optaget paa Sorø Akademi, hvor han fik jævnaldrende Omgang.

Efter at være bleven Student i 1881 valgte han det medicinske Studium, var Volontør paa Frederiks Hospital i Bredgade og blev cand. med. i 1889. *Ove Krak* gjorde et halvt Aars Tid Tjeneste under Professor L. I. Brandes paa Almindelig Hospital i Amaliegade, hvor Gagen ikke var mere end 34 Kr. maanedlig og ingen Kost.

Endvidere har han ogsaa gjort Tjeneste som Assistent

Læge Ove Krak
1862—1923

hos Professor Levy og ved Panums mekanotherapeutiske Institut, thi Lægegerningen interesserede ham.

Ove Krak havde taget i Arv foruden Stringens og Logik fra Faderen — hvem han højagtede for dennes Intelligens, Humanitet og Taalmod — tillige gennem Moderen, der var født von der Recke, denne Slægts Temperament med ret

betydelige Svingninger fra Lysseen til det modsatte, uden dog at forfalde til Sortseen.

Da Ove Krak var blevet praktiserende Læge i København, havde han neppe Udsigt til et større Klientel i det Samfundslag, hvor han hørte hjemme. Ganske vist havde han en meget stor Bekendtskabskreds; men denne saa i ham den livlige, charmerende Selskabsmand, og de saa ikke, at der under den spøgende, lette, stundom ironiske Form skjulte sig en betydelig Intelligens samt en hel Del Skepsis og Alvor.

En lille Historie viser hans lette, lidt ironiske og noget affejende Maade at replicere paa.

Hans Moder var nemlig tidligt blevet hvidhaaret, og da en ung Dame engang spurgte Ove Krak om Grunden dertil, svarede han uden at blinke: »Jo, det skete under Paris' Belejring«. Damen spurgte ikke videre, men har rimeligvis i sit stille Sind udmalet sig de Rædsler, Fru Krak maatte have udstaaet under Paris' Belejring, siden hun var blevet hvidhaaret. Og saa var Sandheden den, at Ove Kraks Svar var ironisk, thi hans Moder havde ikke været Vidne til Paris' Belejring, og naar han nævnede denne som Aarsagen til hendes hvide Haar, var dette i og for sig rigtigt, thi hun havde nemlig hidtil brugt Kosmetik for at skjule sine hvidnende Haar, men da der intet Kosmetik kunde faas fra Paris under Belejringen, maatte hendes Haar forblive hvide.

Med den bredere Befolkning var det ham i de Aaringer noget vanskeligt at komme paa Talefod; thi Ove Krak havde ikke megen Kendskab til dennes Forhold og Tænkemaade.

Hverken hans Ophold paa Sorø Akademi eller hans Hospitalsgerning havde været egnet til at bringe ham i Berøring med de bredere Lag; man maa nemlig vel erindre,

at Hospitalspatienter og privat Klientel er to forskellige Kategorier.

Det, som indenfor Lægegerningen holdt ham fangen og som havde hans Interesse, var Psykiatrien, selv om han ikke kom til at beskæftige sig videre med den. Da han paa sin Hospitalsturnus gjorde Tjeneste paa Oringe Sindssygeanstalt, iagttog han de højst forskelligtartede Skæbner, som han mødte paa Næsset ved Vordingborg Fjord, og han glemte aldrig nogensinde de Indtryk, han der havde modtaget.

Da han havde nedsat sig som Læge, var hans første Bopæl i Gothersgade, og her havde han ved Gadedøren, ligesom alle andre Læger, en Natklokke. Men denne var ikke som alle andre Natklokker, thi den bestod kun af et Haandtag med tilhørende Klokkestreng, som dog ikke endte i nogen Klokke. Hvor meget man end trak i den, gav den ingen Genlyd i Kraks Lejlighed, og spurgte man om Grunden til denne mærkelige Klokke uden Klokke, svarede han spøgende, at han ikke vilde forstyrres af Nattegængeres venlige Forespørgsel til ham om hvad Klokken var eller meteorologiske Betragtninger om Vejr og Vind.

At Ove Krak i sin Tid har været, om ikke kongelig, saa dog fyrstelig Livlæge, er nu neppe almen bekendt, og dog har han været Læge for den elskværdige *Prins Hans*, en yngre Broder til Kong Christian den 9de. Det skete paa den Maade, at Langfredag den 4. April 1890 blev Ove Krak, der da var ung Kandidat paa Frederiks Hospital, anmodet af Professor Reisz om at være hos Prins Hans (som da mentes at være dødssyg) om Nætterne, hvilket Ove Krak indvilgede i.

Prinsen kom sig imidlertid og skulde da paa Rekreati-

ophold paa »Marienlyst«, hvor Ove Krak paa Kongens udtrykkelige Anmodning tog med som Læge for Prinsen, hos hvem han derved tillige blev en Slags opvartende Kavaller under Rekreationsopholdet.

Da Prinsens egen Læge, Professor Ipsen, senere døde, overtog Ove Krak dennes Stilling hos Prins Hans.

Et udpræget Sportsmenneske var Ove Krak fra sin tidligste Ungdom, og allerede i 1881 var han saaledes med til at køre Væddeløb i Tivoli paa en af de daværende høje Bicykler med det store Forhjul og ganske lille Baghjul.³³

Efter Bicyklen dyrkede han successive Cyklen baade uden og med Frihjul, Motorcyklen og Ridehesten for at ende med Automobilsporten, thi, som han udtrykte sig i et Brev til en af sine Venner, »man bliver »blød« af at køre med Heste, men frisk i Sindet af at køre med Automobil«. Det var dog ikke udelukkende paa Landjorden, Ove Krak dyrkede Sporten; han pløjede i sin Tid ogsaa de danske Farvande, først med en tidligere Toldkrydser, han havde købt, og som det interesserede ham at sejle rundt med; senere anskaffede han en moderne Sejlbaad.

I en Aarrække varetog Ove Krak sin Lægegerning, den, han holdt af, og som han i mangt og meget gik op i, men Side om Side med den var der noget andet, som han nærede den dybeste og varmeste Kærlighed til, og det var sin Syslen med Københavns Historie.

Han elskede sin Fødeby, som han havde kendt fra den Tid, den endnu laa i de træbevoksede, grønklædte Voldes Svøb; han saa paa den som paa et levende Væsen og glædede sig over dens Trivsel og Vækst; men fremfor alt paa dens Minder fra de svundne Tider.

Paa et senere Tidspunkt, da Vejviseren havde taget ham

ind til sig, og han var blevet et med den, gav denne Kærlighed til Fødebyen København sig Udslag i, at han foranledigede Udgivelsen af en Række Bøger og Skrifter om Byen, dens Borgere og Forretninger, alt i Tilknytning til sit Hjertebarne Vejviseren.

Denne tog ham i 1898, og Grunden dertil var, som tidligere bemærket, Faderens tiltagende Døvhed, der bevirkede, at Etatsraad Krak ikke kunde føre mundtlige Forhandlinger med nogen, og alle Spørgsmaal og Udtalelser til ham maatte ske paa skrevne Sedler.

Som Følge af Faderens Døvhed havde Ove Krak jævnlig paa dennes Vegne maattet deltage i Møder, Forhandlinger o. l., hvorved han havde faaet Indsigt i Ledelsen af Vejviseren, og i 1898 fik han derfor sin Fader til at gaa med til, at han overtog Vejviseren i Forpagtning imod at garantere Faderen en fast aarlig Sum, svarende til den Gennemsnitsindtægt, denne i de sidste Aar havde haft af Vejviseren.

For under alle Forhold at kunne sikre sin Fader Forpagtningsbeløbet gik Ove Krak i Kompagni med Bogtrykkerfirmaet O. C. Olsen & Co., repræsenteret ved dets ene Indehaver, Revyforfatteren *Axel Henriques*, til hvilket Firma samtidig Trykningen af Vejviseren overgik. I Bogtrykkerfirmaets Ejendom i Linnésgade Nr. 22 blev der lejet et lille Kontor samt antaget et fast Personale paa 5 Medarbejdere. Annoncetegningen, der hidtil var foregaaet gennem et Annoncebureau, overtog man nu selv ved Hjælp af 2 à 3 Agenter, som var beskæftiget i Efteraarsmaanederne.

Det var en Aftale mellem Kompagniskabets Parter, at Bogtrykkerfirmaet skulde overtage saavel Redaktion som Administration af Vejviseren, men Tiden gik, uden at dette

blev iværksat, og det blev derfor til syvende og sidst Ove Krak, der maatte sætte Arbejdet i Gang. Hele Ledelsen gled derfor over i hans Hænder, hvilket blev af den allerstørste Betydning for Vejviserens Fremtid.

Sætning og Trykning skulde, som ovenfor bemærket, overgaa til O. C. Olsen & Co.; men heller ikke denne Part af Aftalen gik, som den skulde og burde være gaaet.

Vejviseren, der da var paa ca. 900 Sider, skulde i Løbet af Sommeren nyopsættes, saaledes at man om Efteraaret kun havde de normale Rettelser at foretage. Bogtrykkeriet havde imidlertid undervurderet dette Arbejde; det gik for sent i Gang dermed, og da Efteraaret kom, var man hverken helt eller halvt færdig med det. Ove Krak maatte derfor anmode Vejviserens tidligere Bogtrykker om at trykke Bogen et Aar endnu, hvilket denne beredvilligt gik ind paa, da han endnu havde Satsen staaende.

I Efteraaret 1900 androg Etatsraad Krak, der stod som Vejviserens Udgiver, Kommunalbestyrelsen om Tilladelse til at maatte forhøje Prisen paa Bogen fra 6 til 8 Kr. Den førstnævnte Pris var bleven fastsat i 1875 og ikke siden ændret, skønt Stofmængden i de forløbne 25 Aar var vokset til det tredobbelte, fra ca. 74.000 til ca. 216.000 Linier, medens Omkostningerne ved Vejviserens Udarbejdelse, Sætning og Trykning endda var steget i et betydelig større Forhold.

Med største Forundring erfarede Kommunalbestyrelsen, at Udgivelsen af Vejviseren ikke var særlig lukrativ; men til Trods herfor vilde den kun gaa med til, at Prisen blev forhøjet med 1 Kr., altsaa til 7 Kr.

Aaret efter, i 1901, fornyede Etatsraad Krak atter sit Andragende til Kommunalbestyrelsen om at maatte for-

høje Prisen, »thi de for Tiden planlagte Udvidelser og andre Forbedringer vilde være umulige uden en Prisforhøjelse«. Han bemærkede tillige, »at der næsten hvert Aar er indført noget Nyt, undertiden hele Afdelinger, men til Stadighed Udvidelser og Forbedringer i de tidligere Rammer«.

Kommunalbestyrelsens Svar blev et Afslag paa Andragendet. T. Krak var selv klar over, at han til Trods herfor alligevel godt kunde have forhøjet Vejviserens Pris; det var ham imidlertid om at gøre, ikke blot at være loyal, men tillige at undgaa ethvert Skin af Mangel paa Loyalitet. Han bøjede sig for Kommunalbestyrelsens Svar og lod Vejviseren for 1902 udkomme til den fastsatte Pris af 7 Kr.; men med denne Vejviser lod han medfølge et Cirkulære, hvori han udførligt fremstillede Vejviserens Forhold til Kommunalbestyrelsen og til Publikum samt Grundene til Ønsket om en Prisforhøjelse. Da den saakaldte Eneret senere paa Aaret udløb, undlod han at indsende det sædvanlige Andragende om Fornyelse, og da Vejviseren for 1903 udkom, stod for første Gang paa Titelbladet som Udgiver: *Ove Krak*.

Da Vejviseren for 1901 var udkommet, blev denne indledet med en Afhandling af T. Krak: *Tidstavler*. I denne var fremstillet Københavns Udvikling ved Hjælp af en Mængde historiske Oplysninger, der gik fra Aar 1043, da Byens Navn første Gang nævntes, til Aar 1900, da de udenbys Distrikter: Brønshøj, Valby og Vigerslev samt Sundby og Nathanaels Sogne indlemmedes i København.

Det er disse Tidstavler, der danner det første Grundlag for de paa Kraks Forlag senere udgivne og betydeligt udvidede »Kraks Tidstavler« 1. Udgave i 1911, 2. Udgave i 1923 og 3. Udgave i 1930.

I Vejviseren for 1902 indførtes Gadeskitserne, hvor der i Hus-Registret ved Gadernes Navne i Stregform var angivet Gadens Beliggenhed og de Gader, der enten skar eller førte ud til denne.

Disse Gadeskitser gav Anledning til, at *Alfred Schmidt* i »Klods Hans« for 19. Januar 1902 bragte nogle morsomme og harmløse Parodier, af hvilke blot skal nævnes, at under Lille Kongensgade var anført, at »Der boede Biskop Absalon«, medens Gadeskitseren i Streger bragte selve Biskoppens Skikkelse. Under Niels Juelsgade stod i Parentes »Kgl. Kammersanger«, samt som boende i Nr. 7: »Simonsen N. J. (Tr. i Reglen bedst paa Skydebanen)«.

Som omtalt stod Ove Kraks Navn første Gang i Vejviseren for 1903 som dennes Udgiver, da hans Fader havde trukket sig tilbage fra Redigeringen, og i et Forord til Vejviseren takkede Etatsraad Krak Publikum for de svundne 40 Aar.

Der skal her mindes om en lille Begivenhed, som fandt Sted samme Aar, og som viser Ove Kraks hurtige Beslut-somhed, naar det gjaldt om at skaffe andre en Glæde.

I flere Aar havde der nemlig hver St. Hansdag fundet Lurblæsning Sted fra den lave Forbygning paa Prinsens Palæ, og de ældgamle Lurer var ved disse Lejligheder blevet blæst af to kongelige Kapelmusici. Denne St. Hansdags Lurblæsning var blevet til en national Folkeforlystelse, som imidlertid ikke havde fundet Sted i et Par Aar, fordi man ikke i Nationalmuseet havde Midler til at betale den beskedne Udgift, som Koncerten foraarsagede.

Da Ove Krak havde faaet Nys herom, tilbød han at betale den lille Sum, hvilket Tilbud blev modtaget, og St. Hansdag den 24. Juni 1903 gjaldede Lurernes Toner atter ud over Folkemængden som Bud fra Hedenold.³⁴

Et Par Aar tidligere — i December 1900 — var Ove Krak traadt i Underhandlinger med en ung 22-aarig Mand, der havde været ansat som Kasserer hos det store Firma Kjøbenhavns Korn- og Foderstof Forretning, en Fortsættelse af Firmaet Stokkebye & Hvalsøe. Det var Ove Krak meget magtpaaliggende for Vejviserens fremtidige Trivsel og Tarv at faa en ung energisk og fremadstræbende Forretningsmand knyttet til Vejviseren som Forretningsfører for denne.

Medens Underhandlingerne stod paa, udtalte Ove Krak sig til den unge Mand om det store Arbejde, hans kloge Fader gennem henved 40 Aar havde nedlagt i Vejviseren, og hvorledes hans Bestræbelser udelukkende var gaaet ud paa at forbedre Værket uden Hensyn til økonomisk Gevinst.

Han tilføjede endvidere, at den Anseelse, Vejviseren nu nød, maatte kunne bringe den kommercielle Side af Bogen i Vejret, saafremt han kunde faa en Mand, der med den fornødne Energi vilde tage sig af denne Gren af Virksomheden.

Det imponerede den unge Mand i højeste Grad, da han ogsaa talte med Etatsraad Krak, at baade denne og Sønnen havde en saa klippefast Tro paa deres Vejvisers Fremtidsmuligheder, og efter nogle Ugers Betænkningstid erklærede han sig villig til at indtræde i Vejviserens Medarbejderstab som Forretningsfører.

Dog maatte han forinden aftjene sin Værnepligt ved Forplejningskorpset, hvilken Tjeneste enten vilde vare i 4 Maaneder, hvis han kunde tage Korpsets Eksamen, i modsat Fald vilde Tjenesten vare 7 Maaneder længere.

Hertil svarede Ove Krak kort og godt: »Hvis De ikke tager den Eksamen, kan De godt blive borte, thi saa er De ikke den Mand, jeg har Brug for.«

Den unge Mand vidste nu, hvad han havde at rette sig efter. Eksamen blev taget, skønt den ikke var let, thi kun $\frac{1}{3}$ af Holdet bestod, og Torsdag den 5. September 1901 tiltraadte han sin Tjeneste ved Kraks Vejviser som dennes Forretningsfører.

Det viste sig i Aarenes Løb tilfulde, at han skulde blive en bærende Kraft for Vejviseren; thi den unge Mand bar allerede dengang, uden selv at ane det, Marskalsstaven i sit Tornyster, og han er Vejviserens nuværende Direktør C. Brosted, der er født den 5. September 1878 i Korsør.

Med Vejviseren 1902 udløb den sidste 5 Aars Periode af T. Kraks Privilegium til Udgivelse af Vejviseren, men han indgav ingen Ansøgning om Fornylse.

Da denne udeblev, indkaldtes Kommunalbestyrelsens saakaldte »Vejviserudvalg«, hvis Formand var Borgerrepræsentant *Eskild Salomon*, til et Møde den 11. November 1902, ved hvilket Ove Krak mødte for Faderen.

Ove Krak havde i Mellemtiden faaet undersøgt, hvem der havde Ejendomsretten til Politiets Mandtalslister, og saavel Justitsministeren som Politidirektøren hævdede, at de paa-gældende Lister tilhørte Staten.

Ved Mødet i »Vejviserudvalget« udtalte Eskild Salomon til Ove Krak, at hans Fader maatte skynde sig med at indgive det sædvanlige Andragende, men Ove Krak replicerede dertil, at Faderen aldeles ikke havde i Sinde at indgive noget saadant, thi Politiets Mandtalslister, som Vejviseren benyttede, tilhørte Staten. Og han tilføjede, at der ikke vilde være det mindste i Vejen for at lave en Vejviser uden disse Lister, thi det gjorde man nemlig i hele den øvrige Verden.

Resultatet af Forhandlingerne med »Vejviserudvalget«

blev, at Vejviseren var et rent privat Foretagende, og at Privilegium ikke var nogen ubetinget Nødvendighed.

Samme Aar — 1904 — opsagde Ove Krak sin Kontrakt med Bogtrykkerfirmaet O. C. Olsen & Co. om Udgivelsen af Vejviseren og betalte i den Anledning en større Sum i Afstaaelse.

Ove Krak, der til at begynde med havde næret adskillige Tvivl om, hvorvidt han egnede sig til at være Leder af Vejviseren, opdagede imidlertid til sin store Forundring, at den nye Bestilling interesserede ham fuldt ud.

Det, der havde givet Stødet til, at han blev Udgiver af Vejviseren, var Hensynet til og Omsorgen for den aldrende Fader, hvem han ønskede at skaffe saa gode pekuniære Levevilkaar som muligt, og dette havde ogsaa været Grunden til Kompagniskabet med O. C. Olsen & Co.

Etatsraad Krak kom daglig et Par Timer paa Vejviserens Kontor, hvor han særlig interesserede sig for Real-Registret, det Register, som han selv havde skabt i en Form, der ikke var kendt noget andet Sted i Verden.

En Dag saa han C. Brosted arbejdende med Annonce-emnerne, og han sagde da, idet han pegede paa alle Papirerne: »Det der bliver man Idiot af!« Paa en Seddel svarede Brosted omgaaende: »Ikke, hvis man har den fornødne Interesse for det Arbejde«. Hvortil Etatsraaden sagde: »Det er muligt; den Interesse har jeg aldrig haft«.

T. Krak havde Ret i sit Svar, thi det rent kommercielle havde aldrig ligget for ham.

Samarbejdet imellem Ove Krak og C. Brosted var udmærket, og dette gav sig Udslag i, at Brosted blev knyttet endnu fastere til Virksomheden; thi efter at Ove Krak havde løst sig fra Kompagniskabet med O. C. Olsen & Co.,

var han begyndt at nære Bekymring for, hvorledes det vilde gaa hans gamle Fader og Vejviseren, saafremt han selv skulde dø førend Faderen. Han tilbød derfor Brosted, at han vilde testamentere denne baade Vejviseren og alt hvad han ejede, paa den Betingelse, at han vilde paatage sig at underholde Faderen, saa længe denne levede.

Uden Betænkning gik Brosted ind paa dette Forslag, og den 24. Oktober 1904 oprettede Ove Krak et Testamente, ved hvilket han gjorde C. Brosted til sin Universalarving; dette Testamente stod i Kraft til 5 Aar efter Faderens Død, der fandt Sted i 1908.

Ove Krak, der i mangt og meget mindede om Vejviserens Grundlægger Agent Hans Holck i Henseende til Idé-Rigdom og Forudseenhed, havde faaet den lykkelige Idé at ville gøre *Københavns Vejviser* til en *Lands-Vejviser*. Han følte, at Tiden nu var inde til at gennemføre Tanken, saafremt man kunde opnaa den nødvendige Tilslutning fra de Erhvervsdrivende rundt om i Landet. Dette viste sig hurtigt at være Tilfældet.

Man var straks gaaet i Gang med de store Forberedelser hertil, og som Hovedregel fastslog Ove Krak: *at man skulde bringe det væsentlige og udelade det uvæsentlige.*

Der blev i den Anledning forhandlet med *Arbejds- og Fabriktilsynet*, og det viste sig da, at dette var i Besiddelse af Skemaer, hvorpaa hver Virksomheds Arbejderantal var anført, hvilke Skemaer Vejviseren fik Adgang til at benytte.

Paa denne Maade fik man fast Grund under Fødderne, hvad Haandværk og Industri angik, og Materialet blev derefter udvidet med Oplysninger fra andre Kilder vedrørende Handel, Søfart, Bank- og Sparekassevæsen, Sagførerstanden etc.

For hver By blev der udarbejdet Byregister, indeholdende Adresser paa de optagne Virksomheder, ligesom der blev udarbejdet Fag-Register for hele Landet, hvilket paa eet Sted bragte Udøverne af samme Fag.

Den nye og udvidede Vejviser udkom for Aaret 1905 som Krak's 43. Aargang, og for første Gang havde den faaet Undertitlen »*Danmarks Handelsspejl*«, saaledes som Hans Holck havde kaldt sin i 1766 udkomne Bog. Paa Vejviserens Titelblad under Ordene »*Danmarks Handelsspejl*« var anført en Udtalelse af Hans Holck, da denne i 1765 udsendte »*Kiøbenhavns Handels Spejl*«:

Jeg har for Korthed kaldet den Handelsspejl,
grundende Titlen paa den bekendte Sandhed, at et
Spejl viser os vore Fordele og Mangler.

I den nye Vejviser fandtes tillige Udtalelser fra *Den Danske Handelsstands Fællesrepræsentation* og fra *Fællesrepræsentationen for Dansk Industri og Haandværk*, der gav de varmeste anbefalinger for den skete Udvidelse.

Denne var ikke ringe, thi den betød, at selve Stoffet blev over 100 Sider større, eller en Tilvækst af ca. 10 %.

Denne store Udvidelse af Arbejdsomraadet fik stor Betydning indadtil, thi man kunde nu fremtidig beskæftige et større fast Personale, og medens Vejviseren tidligere kun i 4 à 5 Maaneder kunde beskæftige sine Repræsentanter, blev der fremtidig Mulighed for Helaarsbeskæftigelse.

Samtidig med, at Vejviseren for 1905 udkom, indførte Ove Krak den udmærkede Bestemmelse, at Butikshandlende kunde købe Vejviseren for halv Pris — 4 Kr. —, imod at de forpligtede sig til at lade deres Kunder gratis faa Adgang til Benyttelsen af den, og endvidere forpligtede de Handlende sig til at give Tilladelse til, at der paa deres

Butiksdøre blev opsat et lille rundt Emailleskilt med Paa-skriften »Vejviseren findes her«.

Naar Vejviseren indførte dette, var det af Hensyn til Publikum, som lige fra Profts og Thiesens Dage havde været vant til, at de Butikshandlende købte Vejviseren og abonnerede paa »Adresseavisen« som en Art Kundeservice.

Provinsomraadet indenfor Vejviseren udvidedes stadig; saaledes kom i 1906 »Større Gaarde paa Sjælland«, hvilke i 1907 blev efterfulgt af Gaarde i de andre Landsdele, samt et Register over Privatpersoner, omfattende 8000 Adresser.

Da Vejviseren for 1909 udkom, var dens Ydre undergaaet en større Forandring. Tidligere havde Bindet været af lyserødt Papir med paatrykte Annoncer, men nu fremtraadte det i højrødt Shirting og uden Annoncer.

Foran, mellem Bindet og Titelbladet var indlagt et Stykke rødt Trækpapir »for at fremskynde Bindets Tørring, da Indbindingen er foregaaet meget hurtigt«. Paa Trækpapiret havde Ove Krak ladet trykke nogle gode Raad angaaende Benyttelsen af Vejviseren:

»Mange skulde spørge noget mindre og bruge Kraks Vejviser noget mere«.

»Kraks Vejviser er for Forretningsmanden det samme som »Den danske Lods« for Sømanden«.

»Gid hver Principal vilde befale sin intelligenteste Kontorist at studere Vejviserens Fortale«.

»Kraks Vejviser er en uundværlig Haandbog for alle virksomme Danske«.

Hvad der laa Ove Krak meget paa Sinde, og som han allerede i flere Aar havde kæmpet for at faa realiseret, var den rette Benyttelse ikke alene af Vejviseren, men ogsaa af andre Haandbøger.

Han mente, at Publikum ofte ikke havde Forstaaelsen af, hvad man kunde finde i og lære af Vejviseren, saafremt man blot vilde gøre sig den ringe Ulejlighed at sætte sig ind i, hvor meget Stof, der fandtes i Bogen, og hvor stort Udbytte man i Virkeligheden vilde faa, hvis man lærte at benytte den rigtig.

Han slog derfor kraftigt til Lyd for at faa Undervisning i Brugen af Vejviseren bragt i Stand. »Ekstrabladet« bragte den 29. December 1906 et meget morsomt Billede, paa hvilket man saa en Klasse i en Skole, hvor Ove Krak, formummet i en Lærers Skikkelse, docerede Brugen af Vejviseren for en Skoledreng.

Det varede adskillige Aar, inden Ove Kraks Forslag og Idé blev taget op indenfor Undervisningens Rammer.

Vejviserens Kontor, der hidtil havde været i Linnésgade Nr. 22, flyttede i April Maaned 1910 til større og mere centralt beliggende Lokaler i Nygade Nr. 7, Hjørnet af Nytorv.

Stedet, hvor det nye Kontor laa, var ret efter den inkarnerede Københavner Ove Kraks Hjerte.

Han, der elskede sin Fødeby med alle dens mange Minder, havde her fra Kontoret til den ene Side Udsigt til Byens Gammeltorv med det over 300-aarige Springvand, hvor Guldæblerne paa Kongens Fødselsdag hævede og sænkede sig paa de lodret springende Vandstraaler.

Og som Baggrund for det ærværdige Springvand kunde han se over til de gamle, stilfulde Patricierhuse ved Indgangen til Vestergade.

Vis à vis Springvandet var der Udsigt til Nytorv, hvor der ogsaa laa nogle af de skønne Huse fra gamle Dage, og der laa det store Raad- og Domhus, som mindede ham om,

at her havde hans Fader i 40 Aar haft sin ansvarsfulde Embedsgerning.

En Maanedstid efter, at Kraks Vejviser var flyttet ind i Nygade, udkom 1. Aargang af »Kraks Blaa Bog«. I Forordet til denne skrev Redaktionen bl. a.: »Efter et engelsk Forbillede »Who's who«, som har fundet Efterligninger i enkelte andre Lande, har vi i nærværende lille Haandbog samlet biografiske Optegnelser over en Række nulevende danske Mænd og Kvinder. Vi har saa vidt muligt søgt at medtage i Bogen Mænd og Kvinder, hvis Levnedsløb kan tænkes at have Interesse for en større Kreds.«

Naar dette Værk blev kaldet »Kraks Blaa Bog«, var Grunden den, at Bogen skulde fremtræde som en Modsætning til »Kraks Vejviser«, der var »Den røde Bog«.

Kraks Blaa Bog vakte ved sin Fremkomst stor Interesse, og i 1911-Udgaven findes nogle Udtalelser fra kyndige Mænd om den ny Haandbog. F. Eks. skriver Overbibliotekar, Dr. phil. Sofus Larsen:

»Hvad der nu foreligger er et interessant Øjebliksfoto-grafi; men som periodisk Værk vil den Blaa Bog i sin sidste Udgave — stadig forynget og forbedret — rimeligvis blive en ligesaa uundværlig Haandbog som Vejviseren, medens de ældre Aargange efterhaanden samler et rigt og let tilgængeligt Materiale af Oplysninger om Mænd og Kvinder, hvis Minde fortjener at bevares.«

Denne Udtalelse blev tiltraadt af Overbibliotekar H. O. Lange og Overbibliotekar, Dr. phil. S. Birket-Smith.

Den første Aargang 1910 af »Kraks Blaa Bog« bragte 3.000 danske Mænd og Kvinders Levnedsløb, medens den 34. Aargang, 1943, bragte 5.729 Biografier.

Det kan anføres, at tilsvarende Haandbøger udkom første Gang i Norge og Sverige i 1912.

Samme Aar som den »Blaa Bog«, udsendtes 1. Aargang af »Kraks Lomme-Vejviser«, der siden da er blevet en uundværlig Haandbog for alle dem, der i en Hurtighed skal finde, hvor i Byen en bestemt Gade ligger, altsaa til overordentlig stor Nytte for Chauffører, Sporvognskonduktører, Politibetjente, Forretningsbude o. a. »Kraks Lomme-Vejviser« er, som dens Navn siger, »beqvem at bære i Lommen« ligesom Hans Holcks første Vejviser fra 1770, og den udkommer hvert Aar.

Som tidligere omtalt havde Etatsraad Krak benyttet sit Otium til at samle Materiale til Skildring af gamle danske Forretninger, og denne Bogs første Udgave, suppleret og ført à jour af Ove Krak, udsendtes i 1910 paa Kraks Forlag under Titlen »Danmarks ældste Forretninger«.

Der var i dette Værk givet en kortfattet Skildring af de forskellige Forretningers Tilblivelsesaar, Grundlæggere og senere Indehavere med biografiske Data.³⁵

I disse Aar var der herhjemme begyndt at vise sig nogen Interesse for Flyvning med Datidens højst mangelfulde Flyvemaskiner, og i 1909 var der foretaget ganske smaa Flyvninger paa Klampenborg Væddeløbsbane. Hele Flyvningen var dog endnu i sin Vorden, og fra Kløvermarksvej paa Amager var der den 1. Januar 1910 foretaget den 1ste Flyvning over selve Byen.

Efter denne Flyvning, der vakte stor Interesse over hele Danmark, besluttede Dr. Ove Krak som den sportsinteresserede Mand, han var, at animere de faa Flyvere, vi dengang havde herhjemme, til en større Flyvning, og han udsatte derfor en Præmie paa 1.000 Kr. for den første Flyvning

fra København til en anden By paa Sjælland, hvilket da regnedes for en Flyverbedrift.³⁶

Det vakte stor Opmærksomhed i Datiden, at en Privatmand udsatte en Præmie for Flyvning, som dengang ikke havde helt blide Kaar.

»Politiken« skrev saaledes den 12. Januar 1910 om den udsatte Præmie, »at Flyvesporten var ved at hensygne af Mangel paa Præmier. Den var endt med Fallit, hvis vi ikke havde faaet Krak«.

I samme Nummer af Bladet fandtes endvidere anført:

Kraks Flyvepræmie.

Paa Flyvernes Vegne en Tak til Hr. Krak
for den udviste Sportsinteresse!

Den Præmie har, som alting hos Krak,
netop den rette Adresse.

Forskellige Omstændigheder bevirkede dog, at Præmien først blev vundet det paafølgende Aar, da Flyveren *Robert Svendsen* 2. Pinsedag den 5. Juni 1911 fløj fra København til Køge i et Tidsrum af 50 Minutter.³⁷

Denne Præmieudsættelse var dog ikke Dr. Kraks eneste Relation til Flyvning, thi den 24. Januar 1913 var han selv paa Flyvetur med Ulrich Birch.

Dr. Ove Krak, der hidtil havde været Ungkarl, var den 17. Oktober 1913 blevet gift med Billedhuggerinden og Malerinden Fru *Else Brock*, født Nielsen (f. 19. Marts 1885 i København; Adoptivdatter af Læge William Nielsen i Fuglebjerg og Hustru Charlotte f. Eckardt), og efter dette Ægteskabs Indgaaelse maatte der derfor træffes forskellige Aftaler angaaende Fremtiden.

Det blev overdraget daværende Overretssagfører (senere Generalkonsul i Danzig) *Harald Koch* at udforme de Dokumenter, som var nødvendige for efter Dr. Kraks Død eventuelt at overdrage hans Formue og hele Virksomheden, derunder først og fremmest Vejviseren, til en fast Institution med Navnet »*Kraks Legat*«. Der skulde ogsaa træffes Bestemmelse om Sikring for Fru Else Krak, samt om Vejviserens fremtidige Ledelse og endelig Forholdet overfor Vejviserens Leder, Direktør *C. Brosted*.

I April 1914 var det hele ordnet, og *Interessentskabet Kraks Vejviser* blev da oprettet med *Ove Krak* og *C. Brosted* som Indehavere.

INTERESSENTSKABET »KRAKS VEJVISER« OVE KRAK OG C. BROSTED

Samme Aar, det nye Interessentskab var blevet oprettet, udbrød Verdenskrigen, i hvilken Danmark erklærede sig neutral. For det danske Erhvervsliv bragte Krigen store Indtægter, men Priserne paa saa at sige alt gik ogsaa godt opad, og Vejviserens Priser maatte følge Trop, da Trykningsomkostningerne ligeledes blev højere.

I Krigsaarene voksede Vejviserens Sideantal meget betydeligt, endda saa meget, at denne Stigning nødte Vejviserens Bogtrykker til, uagtet der var meget høje Priser paa Bly, at anskaffe store Mængder Skrift. Da Bogtrykkeren paa-stod, at hele hans Fortjeneste gik til Anskaffelse af Skriftmateriale, besluttede Udgiverne at afkøbe ham dette og paatage sig den fremtidige Anskaffelse af Vejviserens Skriftmateriale.

I den daglige Ledelse af Vejviseren skete ingen Forandring ved Oprettelsen af Interessentskabet, alt gik paa samme Maade som hidtil. De to Kompagnoner supplerede nemlig hinanden i alt, hvad der angik Vejviseren og dennes Trivsel. Om deres indbyrdes Forhold skriver Ove Krak i et Brev til sin Ven Dr. Quortrup allerede den 23. December 1904:

»Jeg sidder paa Kontoret og skriver disse Linier. I Gaar »blev Vejviseren færdig, og i Dag holder hele Personalet »Ferie. — — Jeg har tidligere fortalt Dig, at jeg har faaet »paa Kontoret en ung Mand [C. Brosted], som lignede Dig »i den Grad, at jeg gjorde ham til min Kompagnon. Jeg er »rigtig glad over, at jeg foretog dette Skridt. Han har nemlig udviklet sig paa den heldigste Maade, og jeg tror, jeg »tør sige, at der har udviklet sig et sandt Venskab mellem »ham og mig.«

Naar Ove Krak her omtaler C. Brosted som sin Kompagnon, hentyder han med dette Udtryk til sit den 24. Oktober 1904 oprettede Testamente, ved hvilket han gjorde C. Brosted til sin Universalarving.

Som forhen omtalt var det Ove Krak om at gøre at faa Publikum til at lære Benyttelsen af Haandbøger — og navnlig Vejviseren — paa rette Maade, og da derfor Forfatteren, Bibliotekskonsulent *Jørgen Banke* henvendte sig til Ove Krak med en Bog, han havde skrevet, »Bøgers Brug«, saa denne straks, at her var et Skrift, der netop var efter hans Hoved, hvorfor han antog Bogen, og i 1919 udkom dennes 1. Udgave paa Kraks Forlag.

Da der blev indført Undervisning i Bøgers Brug og oprettet Skolelæsestuer, blev Undervisning i Vejviserens Brug snart almindelig baade i de københavnske Skoler og Landets øvrige Skoler.

Fra Bibliotekernes Side er der ogsaa vist stor Interesse for denne Sag, og Direktøren for Handelsskoleundervisningen har draget Omsorg for, at alle Handelsskoleelever faar Undervisning i Brugen af Vejviseren.

Paa sin Side har Ledelsen af Kraks Vejviser støttet disse Bestræbelser ved baade at stille tiloversblevne Vejvisere til

Raadighed og lade trykke Ekstraoplag for at imødekomme den voksende Efterspørgsel, og det drejer sig om ikke mindre end ca. 6,600 Eksemplarer af Vejviseren, som gennem Aarene er stillet til Raadighed for dette Formaal.

Gennem sit Arbejde i Vejviserens Redaktion havde Ove Krak set de store Ulemper, der var knyttet til de mange Navne, der endte paa »—sen«, og allerede saa langt tilbage som i 1911 havde paa hans Foranledning Professor, Dr. phil. *Johs. Steenstrup* i selve Vejviseren skrevet en Afhandling om »Navneskifte«. Denne Afhandling, i betydelig omredigeret Skikkelse, blev gentaget i Vejviseren for 1913, hvor den fremkom sammen med en anden Afhandling om et lignende Emne »Vore Efternavne« af Rektor, Dr. phil. *Henrik Bertelsen*. Men forinden var i 1912 paa Kraks Forlag udkommet »Kraks Navnebog«, en Fortegnelse over ca. 9400 nye Navne til Brug for Folk, der ønsker Navneforandring.

Med Vejviseren for 1919, der var dens 150. Aargang, var der sket den store Forandring, at den fra hidtil at have været i eet temmelig tykt Bind nu var vokset saa meget, at den fremkom i to Bind, Første Bind: *Adressebog* og Andet Bind: *Handelskalender*.

Om det var for at markere Jubilæumsaaret, at den 150. Aargang af Vejviseren for første Gang i Vejviserens Tilværelse kom saa sent som den 15. Januar, skal lades usagt.

Kraks Vejviser, der hidtil havde haft Kontorer i Nygade Nr. 7, opsgavde sit Lejemaal i denne Ejendom, da man havde besluttet sig til, ligesom Hans Holck i sin Tid, at sætte Foden under eget Bord og selv eje den Ejendom, hvori den store Virksomhed fremtidig skulde have til Huse.

Ove Krak og *C. Brosted* købte derfor i 1920 af Direktør

Nytorv 17
Vejviserens nuværende Kontorer.

Ritmester *G. A. F. Clausson-Kaas* dennes to sammenstødende Ejendomme Nr. 17 og 19 paa Nytorv. Nr. 17 er opført 1795—96 efter Københavns anden store Ildebrand; den er fredet i Klasse B.

I 1920 flyttede Vejviserens Redaktion ind i Nr. 17, medens Ekspeditionen først rykkede ind Aaret efter; Lejlighederne i Nr. 19 forblev derimod udlejede.

Ejendommen Nr. 17, som blev Vejviserens fremtidige Hjem, var den samme, hvor Vejviserens 2den og 3die Udgivere, Boghandlerne Proft havde boet, men den havde ogsaa litterær Betydning.

I denne Ejendom boede nemlig Digteren *Henrik Hertz* fra den 19. September 1835 til den 19. November 1837, og det var her, han skrev »Sparekassen« (opført 1. Gang den 26. Maj 1836) og »Svend Dyrings Hus« (opført 1. Gang den 15. Marts 1837).

En anden Digter har ligeledes haft Bopæl i samme Ejendom, nemlig *Poul Martin Møller*, der flyttede ind paa 2. Sal April Flyttedag 1836, og som i Vejviseren for 1838 anføres samme Sted som Professor Poul Møller; dog er han ikke død i denne Ejendom, thi han døde i Kristiania (Oslo) den 13. Marts 1838.

Efter hvad Skuespiller Dr. phil. *Karl Mantzius* beretter i sin Bog »Min Fader og jeg«, boede hans Fader, Skuespilleren *Kristian Mantzius*, fra 1837 til 1838 paa Ejendommens Kvistetage sammen med sin Skolekammerat *J. A. Olavesen*. *Kristian Mantzius*, som dengang var 18 Aar gammel, opholdt sig hos sin Faders Tante, Justitsraadinde *Juliane Kiølstrup*, der ejede Ejendommen Nr. 17.

Med Indflytningen i den gamle minderige Ejendom paa Nytorv havde Kraks Vejviser faaet et længe næret Ønske

opfyldt: at kunne have hele Virksomheden i sin egen Ejendom, fra hvis Frontispice Kraks Stander kom til at vaje.

Ekspeditionslokalerne kom til at ligge i Stueetagen, Adressekontoret fik Plads paa 1. Sal, medens Direktørkontoret og Annonceekspeditionen er paa 2. Sal.

I Kvistetagen rykkede den grafiske Afdeling ind, og Kælderen, hvori der tidligere havde været drevet Restaurant, omdannedes til Frokoststuer for Vejviserens store Personale. I en af disse Stuer blev Etatsraad Kraks Spisebord, der havde fungeret som Vejviserens Arbejdsbord fra 1862, opstillet og tjener nu som Frokostbord for Direktøren og Vejviserens overordnede Personale.

Her i Vejviserens Hus gjorde Ove Kraks Kærlighed til Fødebyen København og dens Historie sig ret gældende, thi han fik den udmærkede Idé at lade udgive Mandtallerne fra 1659, der opbevares i Rigsarkivet, og som er en Art Vejviser fra den Tid over København. Det blev overdraget Arkivar i Rigsarkivet *E. Marquard* at udgive Mandtallerne i Forbindelse med et Navneregister, og under Titlen »Kjøbenhavns Borgere 1659« udkom samme i 1920 paa Kraks Forlag.

I Løbet af et Par Aar efterfulgtes denne Bog af to andre, ligeledes vedrørende Københavns Historie. Den ene, der udkom i 1922, hed »Minderige Huse. Kendte Mænd og Kvinders Boliger, uddraget af Kjøbenhavns Vejvisere 1770—1870«.

Den anden Bog var »Kraks Tidstavler 1923. Optegnelser af Kjøbenhavns Historie«, der var 2. Udgave med stærkt forøget og forbedret Indhold af den i 1911 udkomne 1. Udgave af »Kraks Tidstavler«. En udvidet Udgave af disse udkom i 1930.

Kun i et Tidsrum af tre Aar blev det Ove Krak forundt at færdes i sin kære Vejvisers nye Lokaler og daglig at kunne deltage i Ledelsen af den Virksomhed, han havde overtaget efter sin Fader, og som han ved sin Rigdom af Idéer og Planer, sin Forudseenhed samt sin Evne til altid at kunne være aktuel og paa Højde med sin Tids Fordringer, gjorde til en Vejviser ikke blot for København, men for hele Landet.

Ove Krak døde den 17. April 1923 efter en Operation, 60 Aar gammel. Et virksomt Liv var dermed endt, og en Mand, som altid havde forstaaet at holde Idéens Fane højt, var ikke mere.

Men hans Livsværk vedblev at bestaa og førtes videre af andre, og efter hans testamentariske Bestemmelser kom Overskuddet af Kraks Vejviser fremtidig til at blive til Gavn og Glæde for det danske Samfund.

KRAKS LEGAT

Da Dr. Ove Krak var død, overgik Virksomheden den 1. Oktober 1923 i Henhold til testamentariske Bestemmelser til en Institution *Kraks Legat*, hvis Fundats er af 21. August 1923, kongelig stadfæstet den 13. Februar 1924 (med Ændringer af 24. September 1940, kongelig stadfæstet den 2. Oktober s. A.).

Ifølge Fundatsen har *Kraks Legat* det dobbelte Formaal at sikre Udgivelsen af *Kraks Vejviser* gennem Tiderne og lade dennes Overskud komme samfundsnyttige Formaal til Gode, fortrinsvis Personer, Institutioner eller Foretagender, der virker til Bedste for dansk Handel og Industri.

Ifølge testamentarisk Bestemmelse kom den første Bestyrelse til at bestaa af Dr. Ove Kraks Enke *Fru Else Krak* og *Generalkonsul Harald Koch*, hvilke havde Ret til at vælge Bestyrelsens tredie Medlem; dette blev *Direktør Otto E. Andersen*. Fru Krak blev valgt til Bestyrelsens Formand. Herefter besættes de ledige Pladser i Bestyrelsen i Henhold til Fundatsens Bestemmelser af Formanden for Grosserer-Societetets Komité.

Leder af Legatets Virksomheder blev efter Ove Kraks Ønske dennes Kompagnon *Direktør C. Brosted*.

Ved Lov af 14. Marts 1924 var der i Danmark blevet ind-

Direktør Otto E. Andersen.

Generalkonsul Harald Koch.

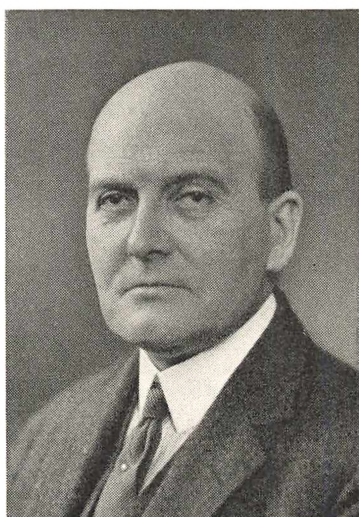

Fru Else Krak.

Den første Bestyrelse for Kraks Legat.

Direktør Edvard Bülow.

Direktør Torben Zahle.

ført *Folkeregistre*, til hvilke alle Mænd, Kvinder og Børn skal anmeldes, ligesom enhver Bopælsforandring skal meldes hertil indenfor en nærmere angiven Frist.

Med Folkeregistret i København traadte Vejviseren i Forbindelse i 1924, saaledes at alle Anmeldelser til Folkeregistret bliver videregivet af dette til Vejviseren. En lignende Ordning blev senere truffet med Frederiksberg og Gjentofte.

I Vejviseren for 1925 optoges første Gang Danske Foreninger og større danske Virksomheder i Udlandet. I 1925 optoges ogsaa et paa engelsk affattet Havne- og Eksportafsnit, der i 1927 udvidedes til en fuldstændig *Eksportvejviser for Danmark*, der tillige i Særudgave (Export Directory of Denmark) hvert Aar gratis er udsendt til de danske Repræsentationer, Erhvervsorganisationer, Handelskamre og større Forretninger og Institutioner i Udlandet til Frem-

me af dansk Eksport. Fra 1941 udsendes Eksportvejviseren udelukkende som selvstændig Haandbog under Navn »Dansk Eksportkalender«.

Siden 1933 er Eksportvejviseren udgivet i Samarbejde med Udenrigsministeriets Erhvervskontor.

Med Københavns Telefonselskab begyndte i Aaret 1930 et Samarbejde, der resulterede i, at Telefonnumrene optoges i Vejviserens Hus-Register. Senere afsluttedes Overenskomster med Landets øvrige Telefonselskaber om Meddelelse af Tilgang og Ændringer vedrørende Telefonabonnenter.

Fru Else Kraks Virksomhed i Bestyrelsen for *Kraks Legat* blev ikke af lang Varighed, kun i 6 Aar, thi allerede i 1930 afgik hun ved Døden.

De øvrige Bestyrelsesmedlemmer for *Kraks Legat* har i Aarenes Løb været:

Generalkonsul *Harald Koch* i Danzig

(f. 1878, d. 1936)	fra 1924—1936
Direktør <i>Otto E. Andersen</i> (f. 1872, d. 1939) »	1924—1939
Direktør <i>Torben Zahle</i> (f. 1882, d. 1938) ... »	1930—1938
Direktør <i>C. Brosted</i> (f. 1878)	» 1936
Direktør <i>Edvard Bülow</i> (f. 1880, d. 1940)... »	1938—1940
Direktør <i>William Mønsted</i> (f. 1879)	» 1939
Direktør <i>Th. Adler Svanholm</i> (f. 1876) ... »	1940

Direktør *William Mønsted* er siden 1940 Formand i Bestyrelsen.

Siden *Kraks Legat* i 1932 begyndte Uddeling i Henhold til Fundatsens Bestemmelser, er der hidtil udbetalt over $\frac{1}{2}$ Million Kr. De til Fordeling hvert Aar værende Beløb skal uddeles i ganske faa Portioner, af hvilke den ene mindst

Direktør Th. Adler Svanholm.

Direktør C. Brosted.

Direktør William Mønsted.

Den nuværende Bestyrelse for Kraks Legat.

skal udgøre Halvdelen af det Beløb, der bortgives. Blandt dem, der har modtaget en saadan Hovedportion, kan nævnes: Teknologisk Institut, Teknologisk Instituts varmetekniske Afdeling, Handelshøjskolen i København, Erhvervsfakultetet ved Aarhus Universitet, Grosserer-Societetet til et særligt Formaal, Købestævnet i Fredericia til Opførelse af en stor Udstillingshal, Landsforeningen »Dansk Arbejde« samt Lektor, Civilingeniør J. A. van Deurs til Undersøgelser om Konservering af Kød.

Ved Udsendelsen af den 175de Aargang af Vejviseren kan paapeges, at denne er den ældste endnu bestaaende Vejviser i Verden.

Den er opstaaet af en Vejviser i meget lille Format, skabt af den geniale Agent *Hans Holck* i 1770, og gennem de forløbne 175 Aargange stadig udvidet og forbedret, saa at den nu nyder en Anseelse, som kun bliver faa Haandbøger til Del. Denne Anseelse skyldes først og fremmest *Etatsraad T. Krak* og dennes Søn *Dr. Ove Krak*.

Den sidstes Betydning for det Samfund, til Gavn for hvilket han virkede, kan bedst karakteriseres ved de Ord, med hvilke hans nære Ven, *Dr. Chr. Quortrup*, slutter sit haandskrevne Mindeskrift:

»Tilbage staar for os, som har kendt *Ove Krak* nærmere gennem kortere eller længere Aarrækker, Mindet om en trofast Ven; for Almenheden staar Mindet om en Mand, der skænkede Frugten af sit Livs Værk til Gavn for Almenheden, for sit Folk og sit Land«.

NOTER OG KILDEHENVISNINGER

- ¹ Danske Kancelli (1699—1731) X. Kommissionen ang. den Esmarckske Arkivaflevering: 20 Ad Esmarckske Arkivaflevering, Studiosus Barhows Manuskripter, samt Akter ang. deres Beslaglæggelse og Undersøgelse 1754—67 (Rigsark.)
- ² Hans Barhows Vejviser er udg. af Bibliotekar Julius Clausen i »Hist. Medd. om Kbhvn.«, 1 R. VII S. 485.
- ³ Hvor nu Højbro Plads er, laa inden Bybranden 1795 en Huskarré mellem Ved Stranden, Store Færgestræde, Amagertorv og Højbrostræde. Store Færgestræde danner nu de ulige Numre af Højbro Plads og Højbrostræde de lige Numre.
- ⁴ Senere henholdsvis Holmensgade og Bremerholm.
- ⁵ Hallands Aas = Kongens Nytorv.
- ⁶ Udgivet i 1920 af Arkivar E. Marquard som »Kjøbenhavns Borgere 1659« (Kraks Forlag).
- ⁷ I 1906 blev dette Mandtal udgivet af »Københavns Brandforsikring« under Titel »Kjøbenhavns Huse og Indvaanere efter Branden 1728«.
- ⁸ Begge disse Udgaver findes paa Det Kongelige Bibliotek i København (155—117—4°).
- ⁹ J. Behrend: »Kjøbenhavns satirisk-komiske Veiviser eller den skjælmske Ledsager i Danmarks Hovedstad«, Kbhvn. 1839, S. 18 & 11.
- ¹⁰ Jfr. S. 17.
- ¹¹ Størrestræde var den Strækning af nuv. Holmens Kanal, som ligger mellem Admiralgade og Bremerholm.
- ¹² »Jacob von Tyboe« 2. Akt 1. Scene.

- ¹³ Niels Prahls »Herr Agent Holcks Levnetsløb, i Korthed«, Kbhvn. 1783. N. Prahls var en meget frugtbar Forfatter, tillige Korrektør hos en Række Bogtrykkere og Medarbejder hos Hans Holck. Nogle af Prahls Bøger udkom anonymt, og nogle af dem bærer andres Navne, f. Eks. Hans Holcks. — Biografi endvidere af Bering Liisberg: »Agent Holck, De Fattiges Tolck« (Kbhvn. 1907, Kraks Forlag).
- ¹⁴ Bogtrykker L. H. Lillie havde været Faktor ved de Berlingske Aviser og Bogtrykkeri, som han efter Grundlæggerens Død i 1750 havde bestyret for dennes to mindreaarige Sønner, Johan Christian og Georg Christopher Berling.
- ¹⁵ J. L. Heiberg »Recensenten og Dyret«, 14. Scene.
- ¹⁶ Hans Holck var to Gange gift; 1. G. den 14. Oktober 1754 med Bolette Thrane, der døde 12. Maj 1764, og med hvem han havde 5 Børn. 2. G. den 12. November 1764 med Charlotte Sophie Topp, død 18. September 1814, og med hvem han ligeledes havde 5 Børn.
- ¹⁷ Ekstraskatten af 23. Septbr. 1762, Frimands Kvt. Nr. 4 (Rigsark.).
- ¹⁸ Gamle Matrikulregistre, Frimands Kvt. Nr. 4 (Landsark.). — Det var i denne Ejendoms Stueetage, at Spisehuset »Kristian Firtal« laa i det 19. Aarhundrede, det Spisehus, hvor Løjtnant von Buddinge mødtes med Student Klint i »Genboernes« 1. Akt 1. Scene.
- ¹⁹ Paolo Scalabrini var den, der skrev den talentfulde parodiske Musik til Wessels »Kærlighed uden Strømper«.
- ²⁰ St. Petri Kirkes Vielsesprotokol (Landsarkivet).
- ²¹ Camillus Nyrop: Bidrag til den danske Boghandels Historie. Kbhvn. 1870. II S. 119.
- ²² Jfr. Folketællingen 1. Juli 1787. Vester Kvarter Matr. Nr. 137 (Rigsarkivet).
- ²³ Johan Ludvig Heiberg: Danmark. Et malerisk Atlas; 1842 (8. Børsen).
- ²⁴ J. H. Schubothe (f. 1761, d. 1828) havde sin Boglade paa Børsen; hans Svigersøn og Efterfølger var B. S. Langhoff.
- ²⁵ St. Petri Kirkes Begravelsesprotokol (Landsarkivet).
- ²⁶ St. Petri Kirkes Daabsprotokol (Landsarkivet).
- ²⁷ Jfr. H. Gammelgaard: Vejviseren gennem 150 Aar; S. 43.
- ²⁸ St. Petri Kirkes Begravelsesprotokol (Landsarkivet).

- ²⁹ G. C. Proft blev viet til hende den 16. August 1794; jfr. Slotskirkens Vielsesprotokol (Landsarkivet). — Hun døde den 5. Maj 1815, 40 Aar gammel.
- ³⁰ Samling af Bestemmelser vedrørende Københavns Kommune 1607—1839. Kbhvn. 1919, S. 110. — Samtlige Mandtalslister fra 1816 til Midten af 1860-erne er i sin Tid blevet tilintetgjort efter Ordre af Politidirektør Eugen Petersen.
- ³¹ Slagterboderne paa Graabrødretorv forsvandt i 1902, og i deres Sted blev anlagt en indhegnet Græsplæne.
- ³² Fremkom i Ugebladet »Nær og Fjern« Nr. 35 den 2. Marts 1873.
- ³³ Det var ikke disse høje Bicykler, der i Folkemunde benævnedes »Væltepetere«; dette Navn var hæftet til Bicyklens Forgænger, Velocipeden, der forøvrigt i Udseende meget mindede om Nutidens Cykle.
- ³⁴ »Klokken 12« den 26. Juni 1903 — »Damernes Blad« den 5. Juli 1903 — »Frem« Nr. 45 for 1903: »Lurblæsning. Af Dr. Sophus Müller«.
- ³⁵ »Danmarks ældste Forretninger« er senere udkommet i to meget forøgede og forbedrede Udgaver, af hvilke 2den udkom i 1915 og 3die i 1940. I sidstnævnte er alle Forretninger ordnet alfabetisk, hvorved Byinddelingen er undgaaet.
- ³⁶ Jfr. »Politiken« den 11. Januar 1910.
- ³⁷ »Politiken« den 6. Juni 1911 — »Nationaltidende« Morgen den 8. Juni 1911.

